

Siyaset-Nasihat Literatürümüzde Nadir Bir Tür:
MISIR'IN İŞGALİ ÜZERİNE III. SELİM'E SUNULAN
TESLİYET-NÂME

Yüksel ÇELİK*

ÖZET

Doğu dünyasındaki idari ve siyasi geleneği şekillendiren önemli eserler olan ve hükümdarlara yol göstermek amacıyla, devlet ricali ile devrin fikir erbabı tarafından kaleme alınan siyasetnameler/nasihatnameler büyük bir külliyat oluşturur. İdareci ve entelektüel zümrenin zihniyetini yansıtan önemli metinlerden oluşan bu külliyatın ilginç ve nadir örneklerinden biri de tesliyet-nâmelerdir. Aynı zamanda bir münşeât formu olan bu tür metinler; dâhili ve harici sorunlar nedeniyle yaşanan bunalım, görevden azil, savaşlarda alınan mağlubiyet ve nihayet önemli toprak kayıpları karşısında infiale gelen padişahı ve devlet adamlarını teskin etmek amacıyla kaleme alınır. I. Abdülhamid ve III. Selim örneklerinde olduğu gibi, stratejik toprak kayıpları sonrasında sergilenen infial nedeniyle, devlet ricalinin sürgün hatta katil cezalarıyla mevkilerini ve hayatlarını kaybetme endişesi, devrin önde gelen müverrihlerine bu tür risalelerin sipariş nedenlerinden bir diğerydi. Bu makalenin konusu olan ve Reisülküttab Ahmed Vâsîf Efendi tarafından, Mısır'ın 1798'de Fransızlar tarafından işgali üzerine III. Selim'i teskin etmek üzere Bâbîâlî'nin siparişiyle kaleme alınan Tesliyet-nâme, merkez bürokrasisinde de görev yapan kalem erbabının yenilgileri değerlendirirken, determinizme ve rasyonaliteye sırt çevirerek, neden kader ve keder edebiyatına sığındığı konusunda önemli ipuçları vermektedir. Öte yandan söz konusu risalede Osmanlı-Fransa münasebetlerinin geçmişi ve Fransızların ihracından sonra, eyaletin idari ve askeri açıdan yeniden organizasyonu gibi konuların yer alması, bu metni genelde siyasi tarih, özde ise Mısır ile ilgili çalışmalar açısından önemli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Tesliyet-nâme, münşeât, Mısır, Bâbîâlî, Fransa, III. Selim, I. Abdülhamid, Özü, siyaset, nasihat, kadercilik, Napolyon, Ahmed Vâsîf Efendi.

Osmanlı siyaset literatürü, klasikleşen eserler yanında; siyasetnâme, nasihatnâme, ıslahatnâme, risâle, sâniha ve nihayet lâyiha geleneği açısın-

* Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
yuksekelik@hotmail.com

dan oldukça zengin bir mirasa sahiptir.¹ Batı literatüründeki benzerleri gibi² Osmanlı devlet ricali ve entelektüellerinin; zihniyetini, siyaset, hikmet-i hükümet (raison d'état) ve toplum/millet algısını yansıtan önemli metinler olmaları bir yana, farklı kurtuluş reçeteleri sunan ve umumiyetle reform programlarının da çerçevesini belirleyen bu külliyyat ile XVI. yüzyıldan itibaren, devletin neden güç kaybettiği konusunda, değişik görüş ve çözüm önerileri ortaya kondu. Yelpazesi oldukça geniş ve miktar bakımından hayli kabarık bu siyaset-nasihat külliyyatının³ nadir örneklerinden biri de Fransa'nın, Bâbü'lî ile kadim dostluğuna rağmen 1798'de Mısır'ı işgal

¹ Lütü Paşa'nın *Âsaf-nâme*, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Nushatu's-Selâtin*, anonim; *Hırzu'l-Mülûk, Kitâb-ı Müstetâb, Kitâbu Mesâlihi'l-Müslimin ve Menâfi'i'l-Mü'minin*, Hasan Kâfi'nin, *Usûlü'l-Hikem fî Nizâmi'l-Alem*, Veysi'nin *Hâbnâme*, Mustafa Koçi Bey'in *Risâle*, Katip Çelebi'nin *Düsturu'l-Amel li-İslâhi'l-Halel*, Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın *Nesâyihü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ*, İbrahim Müteferrika'nın *Usûlü'l-Hikem fî Nizâmi'l-Ümem*, vb. eserlerden oluşan geleneksel nasihat/siyaset literatürü kastedilmiştir. Söz konusu eserlerin muhtevasına dair bkz. Mehmet Öz, *Osmanlı'da Çözüm ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul 1997.

² Batı'da; "Specula Principum", "Mirror for Princes" ve "Fürstenspiegel" olarak adlandırılan ve Doğu dünyasındaki siyasetname/nasihatnamelere karşılık gelen literatür de büyük bir külliyyat teşkil eder.

³ Rifâ'at Ali Abou al-Hadj, "The Ottoman Nasihatnâme as a Discourse over Morality", *Melanges Robert Mantran, Revue d'Histoire Maghrebine*, Sayı 47-48 (1987), s. 17-30; Cornell Fleischer, "From Sehzade Korkud to Mustafa Âlî: Cultural Origin of the Ottoman Nasihatnâme, III'rd Congress on the Social and Economic History of Turkey, ed. H. Lowry-S. Hotto, İstanbul 1990, s. 67-77; Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a Kadar İslahat Düşünceleri", *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 1999, VIII, 25-64; Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyasetnâmeleri*, Kayseri 2002; Mübahat S. Kütükoğlu, "Lütü Paşa Âsafnâmesi (Yeni Bir Metin Denemesi)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 49-120; Agah Sırrı Levend, "Siyasetnâmeler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara 1962, 167-194; Ali İbrahim Savaş, "Layihâ Geleneği İçinde XVIII. Yüzyıl Osmanlı İslahat Projelerindeki Tespit ve Teklifler", *Bilgi*, Ankara 1999, IX, 87-113; Coşkun Yılmaz, "Osmanlı Siyaset Düşüncesi ile İlgili Yeni bir Kavram-sallaştırma: İslahatnâmeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul 2003, I/2, s. 299-338. Hayli yekun tutan ıslahat, nasihat ve siyasetnâme külliyyatına dair bkz. Orhan Çolak, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul 2003, I/2, s. 339-378; Erol Özvar, "Osmanlı Tarihini Dönemlendirme Meselesi ve Osmanlı Nasihat Literatürü", *Divân-İlmi Araştırmalar*, İstanbul 1999, II, 135-151.

etmesiyle kedere gark olan ve bu sebeple “şiddetle infîle gelen”⁴ III. Selim (1789-1807)’i teselli etmek amacıyla, sadrazamın siparişiyle Ahmed Vâsîf Efendi⁵ (?-1806) tarafından kaleme alınarak padişaha sunulan *Tesliyet-nâme* adlı risaledir.⁶ Bu makalenin konusu, III. Selim’in diğer bir ifadeyle bir Osmanlı padişahının, hükmettiği coğrafyanın stratejik parçalarından birinin işgali karşısında gösterdiği hassasiyet, hatta çırpınma ve çaresizlik haliyle ilgili olduğundan, bizatihi kişiliğine kısaca temas etmek zaruridir. Öte yandan *Tesliyet-nâme*’de Osmanlı-Fransız münasebetlerinin geçmişi ve Mısır’ın geleceği ile ilgili bazı tespit, tenkit ve teklifler yer aldığından, “iklîm-i Mısır’ın” işgaline dair hususlara da temas etmek kaçınılmazdır.

Osmanlı hanedanının XVIII. yüzyıl sonlarında giderek güç kaybettiği ve şehzade kıtlığına maruz kaldığı bir dönemde, yaklaşık kırk yıllık bir bekleyişin ardından 1761’de doğan şehzade Selim’in, babası III. Mustafa’nın (1757-1774) ilm-i nücûma merakı sebebiyle ana rahmine düştüğü andan itibaren zayıfesi tutulmuştu. Beklentiler hayli yüksek olduğundan, uğurlu vakitte doğmadığı halde Münecim-i sâni Yakub Efendi saatle oynayarak, doğumun eşref saate (vakt-i muhtâr) denk geldiğini ve şehzadenin cihangir olacağını müjdeledi.⁷ Bu sebeple, atası I. Selim (Yavuz) gibi muktedir bir hükümdar olacağı ümidiyle ismi Selim konan şehzade, adeta dirilişin ve güçlü bir imparatorluk hayalinin sembolü haline getirildi.⁸ An-

⁴ III. Selim, “teessür-ı gayretimden bükâ ile hâb u rahat harâm olup...” sözleriyle öfke ve üzüntüden ağladığını ifade etmişti (Enver Ziya Karal, *Selim III.’ün Hatt-ı Hümayunları*, Ankara 1942, s. 55).

⁵ 1783-1805 arasında dört kez vakanüvisliğe atanan, 1768-74, 1787-92 savaşlarına fiilen katılan, Ruslara esir düşen ve daha sonra murahhas sıfatıyla barış müzakerelerini yürüten, İspanya elçiliği (1787-88) başmuhasebecilik, nişancılık ve reisülküttaplık (1805) gibi üst düzey görevler ifa eden Ahmed Vâsîf Efendi hakkında bkz. *Mehâsinü’l Âsâr ve Hakâiku’l-Ahbâr*, yay. Müteba İlgürel, Ankara 1994, XIX-XXXVI; Bekir Kütükoğlu, *Vekâyi’nüvis-Makaleler*, İstanbul 1994, s. 115-126. İlgürel, Vâsîf’ın üç kez (a.g.e, s. XLIV), Kütükoğlu ise dört kez vakanüvislik görevine tayin edildiğini kaydeder (a.g.e, s. 121).

⁶ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), nr. H.1625; Süleymâniye Yazma Eser Kütüphanesi (SYEK), Serez Kısım, nr. 1890.

⁷ Ayıntabî Ahmet Âsım, *Târîh*, Dersââdet tarihsiz, I, 347-349; Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, Dersââdet 1309, VIII, 148-149.

⁸ Dihkanî-zâde Ubeydullah Kuşmânî, *Zebîre-i Kuşmânî fî Ta’rîf-i Nizâm-ı İlhamî*, haz. Ömer İşbilir, Ankara 2006, s. 1-2, 4; Ahmet Cevat Eren, *Selim III.’ün Biyografisi*, İstanbul 1964, s. 8-10; Cevdet, *Târîh*, VIII, 149. III. Selim’in de buna inan-

cak taliin garip bir cilvesi olarak I. Selim (Yavuz) tarafından ilhak edilen Mısır, yaklaşık üç asır sonra isminin esin kaynağı olmasına rağmen, torunu III. Selim devrinde Fransız işgaline maruz kaldı. Daha da önemlisi bu işgal; Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın valilik makamını "gasp etmesi" ve II. Mahmud devrinde (1808-39) Anadolu'nun işgali, hatta hanedan değişikliği provalarına dek varacak büyük çalkantıların da ilk adımı oldu.⁹

İnsanlık tarihinin kadim medeniyet merkezlerinden olan ve Doğu Akdeniz'de (Levant) stratejik bir mevkide bulunan Mısır, XVI. yüzyılda I. Selim (Yavuz) tarafından Osmanlı hâkimiyetine alınmış ve güçlü bir yapı tesis edilmişti.¹⁰ Ancak "mamlûk iken mülûk olma" hülyası ile otorite boşluğunun yarattığı fırsatları iyi değerlendiren Kölemenler, zamanla idareye ortak oldular. Neticede, XVIII. yüzyıl sonları itibarıyla merkezin zaman zaman askerî müdahalelerine rağmen, Mısır'da Kölemenlerin keyfi idaresine son verilemedi.¹¹ Yüzyılın sonunda ise Bâbüâlî, hiç beklemediği

dırıldığı, şehzadeliğinde Fransa Kralı XVI. Louis'ye gönderdiği mektupta yer alan şu satırlardan anlaşılmaktadır: "...Bana Hakk Te'âla bir güne 'inâyet etmiştir ki sülâle-i Osmâniyye'den nesl-i saltanatta bu 'abd-i âciz misillü birisi dahi gelmemiştir" (E. Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları-Nizam-ı Cedit-1789-1807*, Ankara 1988, s. 18, 21).

⁹ Yüksel Çelik, "Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın Bâbüâlî'ye Karşı Tutumu ve 1836'da Kendisi İçin Hazırlanan Suikast Planı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2009, XX, 69-100.

¹⁰ Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, İstanbul 1990; a. mlf, "Osmanlı Askeriyesinde ve Askeri Tarihinde Mısır'ın Yeri", *Türkler*, ed. H.C. Çiçek, K. Çiçek, S. Koca, Ankara 2002, IX, 159-172; a. mlf, "Mısır Eyaletinde Osmanlı Nizamının Kuruluşu", *Osmanlı*, Ankara 1999, I, 289-307; Michael Winter, *Egyptian Society under Ottoman Rule 1517-1798*, London 1992; Kamaruzzaman Yusoff, "XVI. Yüzyılda I. Selim ve Mısır Arasındaki İlişkiler", *Osmanlı*, I, 282-288; Stanford Shaw, *The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt 1517-1798*, Princeton 1962; G.W.F. Stripling, *The Ottoman Turks and the Arabs 1511-1574*, Illinois USA 1942; J. H. P. M. Holt, *Egypt and Fertile Crescent, 1516-1922*, London 1966; Abdülkerim Rafik, *Biladü's-Şam ve Mısır: mine'l-Fethi'l-Osmâni ilâ Hamleti Napolyon Bonaparte 1516-1798*, Dımaşk 1968; S. M. es-Seyyid Mahmud, "Mısır" (Osmanlı Dönemi), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (TDVİA), XXIX, 563569; Enver Ziya Karal, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)*, İstanbul 1938, s. 13-28; Şeyh Abdurrahman el-Ceberti, *Târihi 'Acâibu'l-Asâr fi't-Terâcim ve'l-Ahbâr*, I-III, Dâru'l-Fâris Beyrut, tarihsiz.

¹¹ Sauveur Lusignan, *A History of the Revolt of Ali Bey Against The Ottoman Porte*, London 1783; P. M. Holt, "Mısır Mamlûklerinden Bulut Kapan Ali Bey", çev. Nesrin Morali, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Şubat 1979, II, 40-46; Jane Hathaway, "Osmanlı Mısırında

bir sürprizle karşılaştı. XVI. yüzyıldan beri geleneksel dostu ve müttefiki olarak gördüğü Fransa'nın 1798'deki işgal girişimiyle, yaklaşık üç asır Osmanlı hâkimiyetinde kalan ve stratejik önemi yanında, merkez hazinesini besleyen ana damarlardan¹² olan Mısır'ın tamamen elden çıkma ihtimali gündeme geldi.

Doğu Akdeniz havzasının hâkimiyeti ve ticaret yolları açısından oldukça stratejik bir konumda bulunan Mısır'ın işgaline dair projeleri, XVII. yüzyılda Alman filozof Gottfried Wilhelm Leibnitz'e kadar götürmek mümkündür.¹³ Bir asır sonra, Napoléon'un şahsında temsil edilen Fransız yayılcılığını ve ihtilalin getirdiği tehlikeli siyasi fikirleri, daha ziyade Avrupa bağlamında değerlendiren¹⁴ Bâbîâli, Bonaparte'ın Mısır, Suriye ve İstanbul'u da kapsayan "Doğu Hayali" (Grande rêve/Grande pensée)¹⁵ ve Abounapartizm'nden¹⁶ beslenen yeni planlarından elbette ki haberdar de-

Yerli ve Askeri Unsurlar ve Yeniçeriler", *Türkler*, X, 173-182; a. mlf, "Osmanlı Mısırında Memluk Nostaljisi", *Osmanlı*, Ankara 1999, I, 308-315; Nemci Ülker, "XVIII. Yüzyılda Mısır ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Mısır Seferi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir 1994, IX, 1-30.

¹² Cevdet, *Târih-i Cevdet*, VI, 321-322.

¹³ Faruk Bilici, *XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı - Louis XIV et son Projet de Conquête d'Istanbul*, Ankara 2004, s. 78-89; Enver Ziya Karal, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)*, İstanbul 1938, s. 29-31.

¹⁴ Orhan Koloğlu, "Fransız Devriminin Osmanlı Diplomasisinde Yarattığı Hareketlilik", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1999, s. 13-19; İsmail Soysal, "Fransız Devriminin Türk Dış Politikasına Etkileri", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Sempozyumu*, 31-Ekim-3 Kasım 1989 Ankara, s. 183-192.

¹⁵ Napoléon son nefesini verdiği Saint Helena Adası'nda dahi "Büyük Hayal", "Doğu Hayali"nden söz etmiş "Mısır'da kalsaydım, çok daha iyi ederdim, belki şimdi Doğu imparatoruydum" şeklinde hissiyatını dile getirmişti (İsmail Soysal, *Fransız İhtilali ve Türk Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara 1964, s. 161). Onun Büyük İskender'in imparatorluğuna kendisini vâris görmesi ve Osmanlı topraklarını da içine alan Doğu İmparatorluğu hayaline dair ayrıca bkz. *a.g.e.*, 166, 176).

¹⁶ Gilbert Sinoué, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa-Son Firavun-*, çev. A.C. Akkoyunlu, İstanbul 1999, s. 19-29. Müellif, Arapların Napoléon'a taktığı adı (Abounaparte), onun "Doğu Hayali"nin sembolü olarak takdim eder (*a.g.e.*, s. 46). Bu arada Fransız donanmasının amiral gemisinin isminin l'Orient (Doğu) olması da elbette ki Napoléon'un bilinçli bir tercihiydi. Taleyrand'ın bu konuda aktardıkları da ilginçtir: "Napoleon Mısır'ı Fransa'nın kaybettiği bütün müstemlekeler bedel ve Hindistan'daki İngiliz hâkimiyetine kuvvetli darbeler indirmeye müsait bir yer gibi görüyordu. Napoleon bazen Mısır'dan Avrupa'ya İstanbul tarikiyle dönmekten bahsediyordu. Bu ise pek de Hindistan yolu demek değildi" (Karal, *Fransa-Mısır...*, s. 49).

gildi. III. Selim'in başlattığı askeri reformlara (Nizâm-ı Cedid) hararetle katkıda bulunmak üzere İstanbul'a gelmek için Eylül 1795'te başvuruda bulunan, ancak ret cevabı alan General Bonaparte'ın¹⁷ üç yıl sonra Mısır'ı işgale kalkışabileceğine ihtimal vermek de basiretin çok daha ötesinde kehanet kabiliyeti gerektirmekteydi.

XVIII. yüzyıl sonlarında Mısır'da merkezî otoriteden eser kalmamışken,¹⁸ 1789 İhtilali sonrasında yeniden toparlanan Fransa, dünya milletlerini hürriyet ve istiklale teşvik ederken, yayılcılık ve sömürgecilik siyasetinden vazgeçmiş değildi.¹⁹ Belirlediği yeni kolonyalist politika doğrultusunda Fransa, uzak ülkeleri değil anavatana yakın bölgeleri istila gayretine girişti. Ekonomik ve stratejik bakımdan son derece cazip imkânlar sunan ve aynı oranda dış saldırılara karşı da savunmasız durumda bulunan Mısır, kara devleti görünümünden kurtulmak isteyen Fransa'nın yeni sömürge siyaseti açısından adeta biçilmiş kaftandı.

Babîâli, Paris'teki elçisi Moralı es-Seyyid Ali Efendi'nin²⁰ Fransız dışişleriyle yaptığı temaslardan sonra, Tulon'da hazırlanan donanmanın Osmanlı veya sair müslüman memleketlerine yönelik olmadığı şeklindeki cevabını iletmesine rağmen, istihbari faaliyetlerle elde ettiği bilgiler, hedefin Mısır olma ihtimalini gündeme getirmişti.²¹ Sonuçta 280 parçalık büyük bir donanma, yaklaşık otuz sekiz bin askerle 19 Mayıs 1798'de Tulon'dan hareket eden Fransız ordusu Malta'yı ele geçirdikten sonra 1 Temmuz da Mısır'ın İskenderiye limanı açıklarında demirleyince, merkez haklı çıktı ve

¹⁷ Napoléon'un Comité du Salut Public (Selâmet-i Umûmiye Komitesi)'e, Osmanlı Devleti hizmetine girmek için yaptığı müracaat yazısının sureti ve tercümesi için bkz. Enver Ziya Karal, *Tarih Notları*, İstanbul 1941, s. 55-57; a. mlf, *Fransa-Mısır ...*, s. 35-36; Soysal, *a.g.e.*, s. 162-163.

¹⁸ III. Selim'in şu ifadeleri ilginçtir: "...Fransaludan evvel dahi mânen Mısır, Devlet-i Aliyyem hükümünde olmayup beyler dedikleri zâlimlerin ellerinde idi..." [Karal, *Selim III.'ün Hatt-ı Hümayunları*, (1942), s. 141].

¹⁹ Kemal Beydilli, "Kaynarca'dan Yıkılışa", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, ed. E. İhsanoğlu, İstanbul 1994, I, 76-77.

²⁰ *Moralı es-Seyyid Ali Efendi Sefâretnâmesi*, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1914; Maurice Herbet, *Fransa'da İlk Daimi Türk Elçisi Moralı es-Seyyid Ali Efendi (1797-1802)*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 1997; Ahmed Refik, "Moralı Ali Efendi'nin Paris Sefareti (1797/1802)", *Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuâsı*, III-IV/18, İstanbul 1331, s. 1120-1138.

²¹ Cevdet, *Târîh*, VI, 290-291, 319-323; Soysal, *a.g.e.*, s. 209-211.

es-Seyyid Ali Efendi, nadirattan olarak bizzat padişahın “eşek herif” şeklindeki hakaretine maruz kaldı.²² Fransızların bu seferin gizliliği konusunda sergiledikleri başarı ile devrin ulaşım ve haberleşme imkânlarının kısıtlılığı göz ardı edilerek, genel tarih yazımında kıyasıya tenkit edilen ve basiretsizliği ile öne çıkarılan Ali Efendi’nin eşekliği baki kalacaksa da bu dönemde Avrupa diplomatik çevreleri ve istihbarat ağları da Fransız donanmasının gerçek hedefini çok geç tespit edebilmişti.²³

Mısır’ın işgali karşısında Bâbü’lî, gerçekten de zor durumdaydı. Askerî ve siyasi önlemlerin zamanında devreye sokulamamasında, işgal duyumlarına istinaden alınacak askeri önlemlerin Kölemenleri tedirgin etmesinden doğacak olumsuzluklardan kaynaklanan endişe de önemli rol oynamıştı. İşgalin yarattığı ilk şaşkınlık²⁴ ve öfke atlatıldıktan sonra birbiri ardınca toplanan meşveret meclislerinde, III. Selim’in ifadesiyle “Bonaparta kâfirine”²⁵ karşı alınacak önlemler müzakere edildi. Böylesine stratejik bir bölgenin işgale maruz kalması, Bâbü’lî’nin Avrupa’da Fransa’ya karşı mücadele veren koalisyondan güçlü müttefikler bulmasını kolaylaştırdı.²⁶ Rusya ve İngiltere’nin ittifak tekliflerini, statükoyu iade edemeyeceğini

²² Hatt-ı hümayunun sureti için bkz. Karal, *Fransa-Mısır...*, s. 176-177, 213; Herbette, *a.g.e.*, ekler kısmı, nr. XI; Karal, *Selim III. ’ün Hat...*, (1988), s. 179.

²³ Avrupa’daki tahmini hedefler arasında; Napoli, Floransa, Brezilya, Fas, Cezayir, İngiltere ve Hindistan mevcuttu, ancak Mısır bunlar arasında değildi. Mesela Çar Pavel, bu donanmanın Balkanlara veya Osmanlı donanmasıyla birleşerek Kırım’a taarruz edebileceği görüşündeydi. İngiltere’de ise Mayıs 1798 gibi geç bir tarihte, Karadeniz’in ve ardından da İstanbul’un hedef olabileceği ihtimalleri müzakere edilmişti (B. Lavery, *Nelson and the Nile: The Naval War against Bonaparte 1798*, Naval Institute Pres, Annapolis 1998, s. 101-102; L. Rossi, “Napoleon’s Own Rendering of his Expedition to Egypt and Holy Land”, *Napoleon and the French in Egypt and the Holy Land 1798-1801*, ed. A. Shmuelevitz, Isis Press, İstanbul 2002, s. 193. Bu konuda yeni yaklaşımlar ve ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Kahraman Şakul, *An Ottoman Global Moment: War of Second Coalition in the Levant*, yayınlanmamış doktora tezi, Georgetown Üniversitesi 2009, s. 60-62.

²⁴ Cevdet Paşa bunu “vükela dem-beste-i hayret olmuştu” şeklinde dile getirir (*a.g.e.*, VI, 329). Vâsıf ise Mısır’ın işgalini, “şahs-ı vâhid ta’arruz ihtimâlini virmez idi” şeklinde beklenmedik bir gelişme olarak değerlendirir (*Tesliyet-nâme*, vr. 5a).

²⁵ Karal, *Selim III. ’ün Hat...*, (1942), s. 67.

²⁶ Cemal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s. 72 vd; Karal, *Fransa Mısır...*, s. 98-105.

pekâlâ bilen Babîâlî'nin derhal kabul etmesiyle, Mısır'ın işgali uluslararası siyasetin en önemli gündem maddesi haline geldi.²⁷

Osmanlı padişahları arasında, toprak kayıpları karşısında gösterilen infial ve yaşanan şiddetli keder konusunda akla gelen ilk isim I. Abdülhamid (1774-1789)'dir. Silistre'ye bağlı bir sancak olan Özü/Özi (Ochakov)'nün Aralık 1788'de Ruslar tarafından işgalini ve Kırımlı müslümanların katledildiğini veya Anapa'nın düşman eline geçtiğini haber aldıktan sonra rahatsızlanan padişahın felç geçirdiği ve bir daha toparlanamayarak vefat ettiği malum ve meşhurdur.²⁸ Yeğeni III. Selim'in tahta çıktığında (Nisan 1789) seraskerliğe tayin ettiği Giritli Hasan Paşa'dan Özü'yü bilhassa geri istemesi,²⁹ süren Osmanlı-Rus savaşında, I. Abdülhamid'in vefatına yol açan sürecin de ilk adımı olan Özü'nün, sembolik bir anlam kazandığını düşündürmektedir. Öte yandan III. Selim tahta geçtikten sonra bu konudaki kararlılığını: "Ben dahi Kırım'ı 'avn-ı Hakk ile tes-hîr edinceye dek Moskovlu cenginden fâriğ olmam" sözleriyle ortaya koymuştu.³⁰

III. Selim'in, özellikle müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerin kaybedilmesi karşısında hayli hassasiyet gösterdiği bilinmektedir. Mesela toprak kayıplarının arttığı bir dönemde Selim, henüz şehzade iken Kırım'ın Ruslar tarafından işgali üzerine (1783) hissiyatını şöyle dile getirmişti:

Yüzüm tutdum Cenâb-ı Kibriyâya
Resûlün zikrin aldım ibtidâyâ
Gidelim ceys-i küffâra gazâyâ
Bizim bu memleket kalsun mı böyle

²⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 3.

²⁸ Bu konuda ayrıntılı bir değerlendirme ve padişahın kaleme aldığı satırlardan taşan ızdırabına dair bkz. Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 34-36. I. Abdülhamid'in Anapa'nın düşman eline geçmesinden sonra fenalaştığı ve bir daha toparlanamayarak vefat ettiği de nakledilmiştir (Câbi Ömer Efendi, *Câbi Târîhi*, haz. M. Ali Beyhan, Ankara 2003, I, 3).

²⁹ "Hasan Paşa kulumu karadan Özü üzerine serasker nasb ettim. Kapıya da'vet edip seraskerlik kürkünü giydiresin. Özü'yü elbet ândan isterim...Özü'yü ândan me'mûl etmek ile seraskerliği âna nasib eylemişimdir..." [Karal, *Selim III.'ün Hat...*, (1942), s. 31].

³⁰ Karal, *Selim III.'ün Hat...*, (1988), s. 159.

Eger çi sihr eder İslâm'a kâfir
Bize de ism-i a'zam işte hâzır
Esîr idüp nice Tatar'ı bir bir
Kırım küffârda kalsun mı böyle

Hele Osmanlı'yı cenge salayım
O kâfir düşmana satır çalayım
Varup kâfirden öcüm alayım
Gözüm açık benim kalsun mı böyle

Var İslâm'ın nice kâfirden âhı
Derûnumdan çıkar dūd-ı siyâhı
Kırâ'at edelim kavl-i İlâhî
Oturmak dînimizde var mı böyle.³¹

Gazâ iştîyakını bir başka şiirinde şöyle dile getirir:

Allah açsın yolumuz semt-i gazâyâ gidelim
Ne yazıldıysa gelir levh-i kazâyâ, gidelim
Can ile râzıyım ahkâm-ı kazâyâ, gidelim
Gâlib eyler beni eltâf-ı Hudâ-yı Mennân

Ehl-i tedbîrim ile askerim irşâd olsun
Kırayım kâfiri ceddim rûhu hep şâd olsun
Bir gazâ eyleyeyim mahşere dek yâd olsun
Dîn-i İslâm yoluna cümle fedâ mâl ile cân.³²

Aynı hissiyat ile yazılmış bir başka beyit:

Kalmadı sabra mecal dilde adûdan alalım
İntikam almağa ruhsat olur ise kısmet.³³

Öte yandan Küçük Kaynarca Antlaşması (1774)'yla bağımsız hale getirilmiş olan Kırım'ın Ruslar tarafından ilhakı bir senedle onaylandığında (Ocak 1783) tahtın varisi sıfatıyla Şehzade Selim'in mezkûr senette imzasının bulunmasının talep edildiğine dair Câbî Ömer Efendi'nin verdiği bilgiler, onun halk nazarındaki imajı ve bu konudaki hassasiyetinin tezahürü olsa gerektir.³⁴

³¹ Necib Asım, "Vatanperverliğin Temâsîl-i Şâhânesi", s. 195; Kaşif Yılmaz, *III. Selim (İlhâmî), Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divân'ın Tenkitli Metni*, Edirne 2001, s. 224.

³² Yılmaz, *a.g.e.*, s. 223.

³³ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 32.

³⁴ Beydilli, "Selim III", *TDVİA*, XXXVI, 420.

III. Selim sadece Kırım bahsinde değil, Mısır'ın işgali karşısında da aynı şiddetli tepkiyi göstermişti. Ayrıca Fransa maslahatgüzarı Rouffen'in hiçbir şey olmamış gibi serbestçe İstanbul'da dolaşması halkta ciddi bir rahatsızlık yaratmıştı. Söz konusu işgal nedeniyle infial halindeki padişahın ilk icraatı, daha önce uzun süre Mısır valiliği yapmış olan Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'yı, birikimini ve bölgeyle bağlantılarını kullanarak neden işgali öngöremediği ve gerekli tedbirleri almadığı gerekçesiyle azletmek oldu.³⁵ Bir sonraki adım, mazul sadrazamın Sakız'a, ona destek veren Şeyhülislam Dürrî-zâde Arif Efendi'nin ise Bursa'ya sürgünleri oldu.³⁶ "İşgal hadisesi Sultan Selim'e pek ziyâde tesir ettiğinden", "ricâle muğber olan" padişahın, sadrazam ve şeyhülislamı sürgüne dek varan bu sert tutumu karşısında, akıbet endişesine düşen sair idareciler, müverrih Ahmed Vâsıf Efendi'yi Bâbîâlî'ye davet ederek acilen bir tesliyet-nâme sipariş ettiriler.³⁷

III. Selim'in bu dönemdeki hatt-ı hümayunları, üslup ve ifade açısından oldukça hiddetli ve şiddetlidir. Yukarıda, işgal sonrasında sadrazam ve şeyhülislamın derhal azledilerek sürgüne gönderildiğine ve Napoléon'un hedefini öngöremeyen Paris elçisi es-Seyyid Ali Efendi'nin padişahın "eşek herif" hakaretine maruz kaldığına işaret edilmişti. Bu hiddet atmosferinde, sair devlet ricalinin hâlet-i ruhiyesini kestirmek güç olmasa gerek. Yine padişahın bu dönemde kaleme aldığı yazılarda, kısa süre öncesine dek reform sürecinin model ülkesi olan Fransa ve "dost" Fransızlar: "hınzır-ı bîdîn", "Fransız keferesi", "kefere-i mesfûre" gibi hakaretamiz ifadeler eşliğinde anılmaya başlandı. Bu furyadan Napoléon'u da hissedar eden III. Selim, onu "Bonaparta kâfiri" olarak tavsif etmişti.³⁸

İşgal haberinin hemen ardından kaleme aldığı yazıda padişah: "Tiz Bekir Paşa'ya ve beylere (Kölemenlere) nevâzişli ve gâyet dikkatli tahrîrât yazılsın. Arâzî-i Mısriyye'nin bir avuç kumundan vazgeçemeyeceğimizi ve

³⁵ Padişahın sadrazamı şiddetle tenkidi için bkz. Karal, *Selim III.'ün Hat...*, (1942), s. 55-56.

³⁶ Cevdet, *Tarih*, VI, 351-355.

³⁷ Cevdet, *Tarih*, VII, 7. Cevdet Paşa, Vasıf'ın hatırına gelen bazı vekayii bir cüz şeklinde tertip edip alalecele takdim ettiğini ifade ettikten sonra içeriğine dair kısaca malumat verir.

³⁸ Karal, *Selim III.'ün Hat...*, (1942), s. 50, 55, 61, 63, 67.

ehl-i îmânın bunlarla kîtâli farz olduğunu ‘alenî bilsinler...” şeklindeki ifadesiyle kararlılığını ortaya koymuştu. Bir başka yazısında ise: “Mısır’a ta‘arruz ve ehl-i İslâm’a hıyânet üzere olan Fransalunun kahr u tedmîrlerine ve iklim-i Mısır’ın levs-i vücûdlarından tathîrine sa‘y ü ikdâm idesiz...” sözleriyle ilgilileri ikaz etmişti.³⁹ Mamafih padişah tarafından “tahammül-güdâz” (tahammülü yıkıp geçen) olarak değerlendirilen işgal karşısındaki bu keskin çıkışlar, bazen daha mütevekkil ve çaresiz ifadelerle yer değiştirmişti: “Teessür-ı gayretimden bükâ ile hâb u râhat harâm oldu.”⁴⁰ Bir diğer ilgi çekici husus; elden çıkma riskinin belirmiş olmasından kaynaklanan bir hassasiyetle, Mısır’a atfedilen muazzam kıymet, adeta belgelerden dışarı taşar: “A‘zam-ı bilâd-ı İslâmiyye ve ekber-i memâlik-i Devlet-i ‘Aliyye’den Mısır-ı Kâhire...”, “Burc-ı evliyâ olan ‘arâzî-i mukâddese-i Mısriyye..”, “milk-i mevrûsum olan iklim-i Mısır”...”⁴¹

Hummalı bir hazırlık devresinin ardından nihayet 1799’da Sadrazam Yusuf Ziya Paşa komutasında Mısır’a sevk edilen ordu yolda iken, padişah tarafından her hareketi dikkatle takip ve teşvik edilmişti. Cezzar Ahmet Paşa’nın merkez ordusuna beklenen ilgi ve desteği vermemesi karşısında hiddetlenen ancak elinden bir şey gelmeyen padişah: “Cezzâr’ın serdâr-ı ekremime muhâlefeti bu gece bana râhat uyku uyutmadı ... nasıl müslümanlıktır” şeklinde serzenişte bulunmakla yetinmişti.⁴² Serdâr-ı ekremin Şam’dan Mısır’a hareket ettiğini bildirmesi üzerine kaleme aldığı satırlar ise haşmetini kaybetmiş bir padişahın tazarru ve istimdad halini aksettirir: (Telhîsin gelince) “gözlerimden yaşlar akıtarak iki elim dergâh-ı Kibriyâ’ya kaldırıp ez-cân ü dîl sana ve ma‘iyyetinde olan ocaklu ve ricâl ve cünûd-ı muvahhidîne duâ ve tazarru’lar eyledim...cümlelizin yüzleri ak olsun”, bir başka yazısında da “telhîsin mefhûmunca çölde çok zahmet çekilmiş, bu zahmetlerin dünya ve ahirette nice nice mükâfâtını müşâhâde eyleyeceğine şüphe yoktur” sözleriyle, merkez ordusunu teşvik etmeye çalışmıştı.⁴³

³⁹ *aym eser*, s. 49.

⁴⁰ *aym eser*, s. 55.

⁴¹ *aym eser*, s. 59, 62, 78.

⁴² *aym eser*, s. 65-66.

⁴³ *aym eser*, s. 73, 75, 78.

Öte yandan III. Selim, mevcut durum nedeniyle bazen istimdad ve tazarru halini çok aşan, hatta isyana varan satırlar kaleme almıştır:

Nedir böyle azâb u gam bizim de cânımız yok mu
 ‘Adû hep bed nigâh eyler bizim Yezdânımız yok mu
 Muhammed ümmetiyiz hiç bizim de şansımız yok mu
 Ne denlü cürmümüz var ise de îmânımız yok mu
 Yüzüm karasına bakma beni sen eyle nâlân
 Bu yıl mansûr edip yâ Rabbî dîdem eyleme gîrân.⁴⁴

Mısır’ın işgalinin yarattığı şaşkınlık devresi atlatıldıktan sonra III. Selim nisbeten toparlanmış ve konunun ehemmiyetine binaen Fransa’ya savaş ilanını, sadece padişah ve sadrazamın kararlaştıramayacağı kadar önemli olduğunu ve umumi meşveretle karar alınması gerektiğini ifade etmişti. “Allah için herkesin bildiğini söylemesi, lillâh-fillâh ketm etmemesi, sâhib-i şerî’at hürmetine gâlibiyet”⁴⁵ talebine dair ifadeler hünkârî bir emirden ziyade, çaresizliğin yarattığı bir tazarru halini aksettirmektedir.

Mısır’ın işgali karşısında infial halindeki III. Selim’i teskin etmek maksadıyla Ahmed Vâsîf Efendi tarafından kaleme alınan ve padişaha arz edilen *Tesliyet-nâme* adlı risale,⁴⁶ aynı zamanda bir münşeat formudur.⁴⁷ Klasik Türk edebiyatının nesirle yazılmış mahsullerinden olan münşeat mecmuaları, Osmanlı tarihinin de önemli kaynaklarındandır. Bu tür eserleri muhteviyatı ve tertip tarzı bakımından üç kısma ayırmak mümkündür: Münşinin ismine nispet edilen veya muhtelif kimselere ait münşeatı (mektupları) toplayan mecmualar; siyasi ve idari mahiyeti olan mektuplar ve vesika inşa tekniğini öğretme gayesiyle hazırlanan ve kâtip el defterleri hükmünde olan derlemelerdir.⁴⁸ Münşeat mecmuaları aynı zamanda münşi-

⁴⁴ Yılmaz, *III. Selim (İlhâmî)*, s. 13.

⁴⁵ Karal, *Selim III.’ün Hat...*, (1988), s. 149.

⁴⁶ B nüshasındaki şiirde, risalenin ismiyle ilgili şu beyit yer almaktadır:

Bu bir rengîn risâle, ismi oldu Tesliyet-nâme

Nazar itmek sezâ, zîrâ ferah kalbe ider ilkâ

⁴⁷ Mustafa Uzun, “Münşeat”, *TDVİA*, XXXII, 18-20; Bekir Kütükoğlu, “Münşeat Mecmualarının Osmanlı Diplomatîği Bakımından Ehemmiyeti”, *Vekayi’nüvîs -Makaleler-*, İstanbul 1994, s. 217-223.

⁴⁸ Abdurrahman Daş, *Osmanlılarda Münşeat Geleneği-Hoca Sa’deddin Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve Münşeatı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi, An-

nin yakın dost, akraba ve bazı devlet görevlilerine yazdığı tebrik, taziye, nasihat, dua, istek vb. önemli yazışma numunelerini de içermekteydi.⁴⁹ Bunlardan; eşi dostu tebrik etmek için kaleme alınan mektuplara “tehniyet-nâme, bir iş talebi veya bir ihtiyacı arz etmek için yazılanlara “taleb-nâme”, gördüğü iyilik veya aldığı bir hediyeye teşekkür makamında yazılanlara “şükür-nâme”, sıkıntılı bir durum arız olduğunda yardım talebi için bir yakına veya devlet büyüğüne yazılanlara “şefkat-nâme” ve nihayet görevden azledilen, bir musibete uğrayan yahut herhangi bir sebeple üzücü bir duruma maruz kalan bir dostu veya devlet adamını teselli etmek maksadıyla kaleme alınan mektuplara/yazılara ise tesliyet-nâme denirdi.⁵⁰

Lügatte; avutmak, teselli etmek, hatır-gönül almak için inşa edilen metinler olarak tanımlanan⁵¹ tesliyet-nâme formundaki mektuplar/risaleler, özellikle azledilen yüksek rütbeli devlet adamlarını teselli etmek maksadıyla kaleme alınırdı. Gelibolulu Mustafa Âli (1541-1600?) *Menşeu'l-İnşâ* adlı eserinde, ekâbirden bir zâtın Vezir-i azam Sinan Paşa'nın⁵² azli üzerine kendisine gönderdiği tesliyet-nâmenin suretini vermiştir. Edebi açıdan sanatlı bu mektupta, bir takım ayetler ile hadisler eşliğinde ve makul ge-

kara 2003; Halil İbrahim Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeâtı*, İnönü Üniversitesi, SBE, doktora tezi, Malatya 1995; Mustafa Kaşka, *Divan Edebiyatında Münşeât Geleneği ve Hoca Neş'et'in Mektupları*, Dokuz Eylül Üniversitesi EBE, yüksek lisans tezi, İzmir 2000; Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 217-223. Tarihi vesikaları içeren münşeât mecmuaları için bkz. Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul 2009, s. 159-161.

⁴⁹ Abdurrahman Daş, “Türkiye Selçukluları ve Osmanlı Dönemi Hakkında Tarihi Kaynak Olarak Münşeât Mecmualarının Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLV/11 Ankara 2004, s. 205-218.

⁵⁰ Ömer İnce, “Toplumsal Hayatın Münşeât Geleneğindeki İzleri”, *Turkish Studies*, IV/2 (2009), s. 634-653; H. İbrahim Haksever, “Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afyon 1998, I, 73-86; Mübahat S. Kütükoğlu, “Mektup”, *TDVİA*, XXIX, 18-21; İ. Çetin Derdiyok, “Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği”, *Osmanlı*, Ed. G. Eren vd., Ankara 1999, IX, 731-740; Orhan Şaik Gökyay, “Tanzimat Dönemine Değin Mektup”, *Türk Dili*, Ankara 1974, XXX/274, s. 17-23; Kemal Demiray, “Tanzimattan Günümüze Değin Mektup”, *Türk Dili*, Ankara 1974, XXX/274, s. 88-96; İ. Çetin Derdiyok, “Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği”, *Osmanlı*, IX, s. 731-740.

⁵¹ Sir James Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, İstanbul 2001, s. 547; Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 2009, II, 3487-3488.

⁵² Koca Sinan Paşa 1580-82, 1589-91, 1593-95, Temmuz-Kasım 1595, Aralık 1595-Nisan 1596 tarihleri arasında beş kez sadaret makamını ihraz etmiştir.

rekçeler çerçevesinde Sinan Paşa'nın teselli edilmeye çalışıldığı görülmektedir.⁵³

Tesliyet-nâmelerin sadece klasik veya erken modern döneme ait bir münşeât formu olmadığını, Nisan 1792 tarihli bir başka belge göstermektedir. Şöyle ki; 1787-92 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Yaş Antlaşması (10 Ocak 1792) ile sona ermesiyle ordu merkeze dönmüş ve Sadaret Kaymakamı Mustafa Paşa da azledilmişti. Bunun üzerine Darüssaade Ağası Osman Ağa kendisini teselli etmek üzere ağdalı bir dille 3 Nisan 1792'de bir tesliyet/teselli-nâme kaleme alıp Arif Ağa vasıtasıyla takdim etmişti.⁵⁴ Benzer şekilde 1226/1811 tarihli bir başka belgeyle, mazul sadrazam Yusuf Ziya Paşa'ya bir tesliyet-nâme yazılması talimatı verilmişti.⁵⁵

Bazen devlet ricalinin tesliyet bahsini suiistimal ettiği de olurdu. Mesela 1768-74 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında cephede işler iyi gitmediği için durumun vahametini fark eden Sadrazam Yağlıkcı-zâde Nişancı Hacı Mehmed Emin Paşa'nın padişahı teselli makamında bir takım sözler sarf etmesi bir yana, bir gece rüyasında ağlarken Sultan III. Mustafa'nın kendisine “sözle tesliyet ve metânet” verdiğini beyan eylemesi,⁵⁶ söz konusu vahamet karşısında herhalde merhamet ve iltica talebinin ilginç bir yolu yahut akıbet endişesinin yarattığı bir temkin halinin tezahürü olmalıdır.

Savaşlarda alınan mağlubiyetleri genelde takdir/kader ve kaza parantezine (*bi-kazâillâhi te'âlâ, bi-hikmetillâhî te'âlâ, nusret ve hezîmetin yed-i meşîyet-i*

⁵³ “Sinan Paşa azlını tesliyet” için yazılan bu mektubun ilginç kısımları şöyledir: “...’asâ en-tekrehû şey’en fe-hüve hayrun leküm mazmûn-ı şerîfine mâ-sadak-ı makbuldür...zihn-i latîf-i pâdişâhî ki Allâhu Te’âlâ’nın hazîne-i hikmeti ve gencîne-i mevhibet ü ma’rifetdür, lâ-büd, bu minvâli tecvîz buyurmaları ya bu dereke-i hâtîme-i kârda mükâfât-ı hasene için ola veyâhud zühd ü takvâ semtlerine terğîb ve delâlet-i müstahsene için vukû’ bula, ‘alâ-eyyi-hâl mücib-i şükr-i cemil ve müstevcib-i sabr-ı bi-’adîl idüğünde reyb yokdur...belki Rüstem Paşa’ya ve anlardan evvel rûtbe-i vezâretten munfasıl olan vüzerâyâ defe‘ât ile bu makûle hâlât ve der-akab niçe iltifât-ı ‘aliyye-i husrevâne ile mükâfât vâkî’ olduğu ma’lûm-ı şerîfleridir...” (Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menşeu’l-İnşâ*, yay. İ. Hakkı Aksoyak, Ankara 2007, s. 20, 156-157).

⁵⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TSMA.d), nr. 10700/1, vr. 2b.

⁵⁵ BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT), 525/25721. 1226/1811-12’da Yusuf Ziya Paşa azledilmiş (16 RA 1226/10 Nisan 1811) ve yerine Laz Ahmed Paşa atanmıştı.

⁵⁶ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), E. 2380/77 (Temmuz 1769); E. 2380/46 (Mayıs 1769).

ilahide olması, hikmet-i ilâhî vb.) alan Osmanlı devlet ricali, mağlup ordu komutanlarını merkezden hususi bir tesliyet-nâme göndermek suretiyle teselli ve teskin etmeye çalışırdı. Mesela 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Şumnu-Kelefçe civarında alınan mağlubiyet (1829) sonrasında Serdar-ı erkem Reşid Mehmed Paşa üzüntüye gark olarak “fütûr-ı küllî” nede niyle “bazı evhâmât irâd u beyân eylemiş”, buna mukabil maiyetinde bulunan ricâl ise “nusret ve hezîmetin yed-i meşîyyet-i ilâhîde olduğunu” ve bunda da bir hikmet bulunduğunu ifade ederek teskin etmeye çalışmışlarsa da “hüzn ü melâli zirvede” bulunan serdar-ı erkeme tesir etmemişti. Bunun üzerine ordu kethüdası vekili Mehmed Tahir Efendi merkeze gönderdiği yazıda (15 Haziran 1829), acilen padişah tarafından serdar-ı ekreme hitaben bir tesliyet-nâme gönderilmesini talep etmişti.⁵⁷ Özellikle mağlubiyet yaşayan veya azledilen devlet görevlilerine tesliyet-nâme yazılması sonraki dönemlerde de sürmüştür.⁵⁸

Tesliyet-nâme’yi kaleme alan Ahmed Vâsıf Efendi de devrinin ilgi çekici simalarından biriydi. Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşları (1768-74 ve 1787-92) esnasında cephede bulunması, Yeni Kale’nin elden çıkmasıyla (1771) Petersburg’da yaşadığı dokuz aylık esaret, Küçük Kaynarca (1774) ile Zıştovi ve Yaş anlaşmalarını (1791-92) doğuran süreçte murahhas sıfatıyla müzakereleri yürüten heyette yer alması, İspanya elçiliği (1787) ve siyasi çekişmeler nedeniyle Midilli’ye sürgün (1794) gibi kariyerindeki keskin iniş çıkışlar, onu akranından farklı kılan hususlardan bazılarıdır.⁵⁹

1787-92 Osmanlı-Rus Savaşları esnasında vakanüvisliği yürüten Enverî Sadullah Efendi’nin⁶⁰ yerine “hüner ü marifet” ve “reviyyet ü dirâyet” sermayesine sahip olduğu için atanan (2 Kasım 1783) Vâsıf⁶¹ ondan sonra daima aranan bir müverrih olacaktır. Bu tercihte dirayetli kalemi ve muhalifleri ilzam eden hakimâne üslûbu elbette önemli rol oynamıştı.

⁵⁷ BOA, HAT, 1013/42472-C.

⁵⁸ BOA, HAT, 791/36817-M; Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi (HR. MKT), 81/22 (1270/1853-54).

⁵⁹ İlgürel, *a.g.e.*, s. XXII-XXV.

⁶⁰ Muharrem Saffet Çalışkan, (*Vekayi`nüvis*) *Enverî Sa’dullah Efendi ve Tarihi’nin I. Cildi’nin Metin ve Tahlili (1182-1188 / 1768-1774)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2000.

⁶¹ İlgürel, *a.g.e.*, s. XXVII, XXXIn.

1803-4'te III. Selim tarafından gerçekleştirilen reformları müdafaa sademinde kaleme aldığı *Hülâsâtü'l-Kelâm fî Reddî'l-'Avâm* (*Muhassenât-ı Asker-i Cedîd*) veya yanlış ama yaygın adıyla *Koca Sekbanbaşı Risalesi* adlı eser, kalemının kudreti hakkında fikir vermeye kâfidir. Öte yandan iyi bir müzakereci ve usta bir polemikçi oluşu, Rus donanmasının Akdeniz'den uzak tutulması amacıyla Fas ve İspanya ile ittifak yapılması gündeme geldiğinde, Temmuz 1787'de orta elçi payesiyle İspanya'ya gönderilmesine yol açmış ve on ay süreyle Madrid'de kalmıştı.⁶² Dolayısıyla esareti ve sefareti nedeniyle Rusya ve İspanya penceresinden Avrupa'daki idari, siyasi ve sosyal yapı hakkında bizatihi müşahedeye dayanan tecrübeye sahip olmuştur.

Tesliyet-nâme'yi kaleme alan Vâsîf Efendi'nin tarih yazıcılığını çok beğenmekle birlikte, III. Selim'in onun hakkında her zaman takdir hisleri beslediğini söylemek güçtür. Şöyle ki; 1787-92 Osmanlı-Avusturya-Rusya harpleri esnasında cephe bulunan Vâsîf, Maçin'in kaybından sonra Ağustos 1791'de Kalas'a giderek Prens Repnin ile sekiz aylık bir mütareke imzalamıştı. Ancak Zıştovi'de yapılan müzakerelerde Vâsîf'ın Turla'yı sınır kabul ettiği arz edilince, padişahın şu ithamına maruz kalmıştı: "Vâsîf Kızılbaş acele eyleyüp Turla hudûd olarak esâs temessüklerini temhîr eylemiş...".⁶³ Kısa süre sonra vakanüvislikten azledilen Vâsîf Efendi, özellikle Reisülküttâb Râşid Efendi ile yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle Temmuz 1794'te Midilli'ye sürüldü.

Konumuz açısından bir diğer önemli husus, *Tesliyet-nâme*'yi kaleme aldığı Temmuz 1798'de Vâsîf Efendi'nin vakanüvis olmayışydı. Şöyle ki; Enverî Efendi'nin Kasım 1794'te vefatı üzerine vakanüvislik, hâcegandan Nurî Halil Bey'e tevcih edilmişti. Nuri Bey'in Şubat 1799'da vefatı üzerine Vâsîf 15 Zilhicce 1213/20 Mayıs 1799'da dördüncü ve son defa vakanüvisliğe atandı. Mısır'ın işgali Temmuz 1798'de vuku bulduğuna göre, bu sırada vakanüvis Nuri Bey idi.⁶⁴ O halde, Mısır'ın işgali karşısında hüznə gark olan ve infiale gelen III. Selim'i teskin etmek için Bâbîâlî'ye çağırılıp

⁶² Melek Öksüz, *Türk-İspanyol İlişkileri Çerçevesinde Ahmed Vâsîf Efendi'nin İspanya Elçiliği (1787-1788)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 1998.

⁶³ *III. Selim'in Sırkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*, yay. V. Sema Arıkan, Ankara 1993, s. 36; İlgürel, a.g.e, s. XXX.

⁶⁴ Kütükoğlu, *Vekayi'nüvîs*, s. 121-122; İlgürel, a.g.e, s. XXXII.

acilen risale sipariş edilmesi, Vâsıf'ın üslubunun padişah tarafından beğenildiğini ve davet eden devlet ricalinin de bunu bildiğini düşündürmektedir. Zira normal şartlarda bu vazifenin, Vakanüvis Nuri Bey'e havale edilmesi lazımdı.

Vâsıf Efendi I. Abdülhamid ve III. Selim dönemlerinde tarih yazıcılığı ve üslubu itibarıyla akranına tercih edilmişti. İspanya'da bulunduğu sürede (1 Temmuz 1787–11 Mayıs 1788) Enverî Sadullah ve Edîb efendilerin kaleme aldıkları vekayii, I. Abdülhamid'in hususi iradesi üzerine gözden geçirip, vekayinamesinin birinci cildi olarak tekrar yazmıştı.⁶⁵ Özellikle III. Selim'in, onun üslubunu beğendiğinde ve kaleme aldığı metinlerdeki tasvir, tespit ve tenkitlerden etkilendiğinde şüphe yoktur. Zira III. Selim, serdar-ı ekrem sıfatıyla Mısır'a sevk ettiği Yusuf Ziya Paşa'ya, yakın geçmişte vuku bulan seferlerde yaşanan sorunlar ve mağlubiyetlerin nedenleri konusunda, bilhassa *Vâsıf Târihi*'ni okumasını şu şekilde öğütlemişti: "...(sefer hazırlıklarını) pek mütâla'a eyle...*Vâsıf Târihi* (ni) çok mütâla'a eyle, gördüğü seferlerde zahmeti neden çekmişler, bir hoşça ma'lûm edin şimdiyse âlem başkadır".⁶⁶ Ayrıca Vâsıf ve Enverî'nin kaleme aldığı vekayii' arz edildiğinde⁶⁷ padişah tercihini şu sözlerle ortaya koymuştu: "*Vâsıf Târihi* güzel yazılmış. Enverî'nin tenkîh ve tebyîzi dursun. Lâkin hâlâ vekayii Edîb zabtediyor mu"⁶⁸, "*Vâsıf Efendi'nin mukaddime-i târihinden gâyet hazzettim...*"⁶⁹ Yine ikinci vakanüvisliği esnasında Rusya seferi sebebiyle Vâsıf'ın ordu maiyetine gönderilmesi gündeme geldiğinde, kaymakam paşa

⁶⁵ İlgürel, *a.g.e.*, s. XLII-XLIII.

⁶⁶ BOA, HAT, 247/13957; Karal, *Selim III.'ün Hat...*, (1942), s. 64, 110-111. Padişah ayrıca Goban (Vauban)'ın eserini okumasını da tavsiye etmiştir [Karal, *a.g.e.*, (1988), s. 57].

⁶⁷ Halef-selef bu iki vakanüvisin kaleme aldıkları vekayii'nin mukayesesine dair ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. M. Saffet Çalışkan, *a.g.tez*; Filiz Çalışkan, "Vâsıf'ın Kaynaklarından Enverî Tarihi", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 143-163.

⁶⁸ Karal, *Selim III.'ün Hat...*, (1942), s. 167. Padişahın Edîb Efendi'nin üslubunu beğenmediği anlaşıyor, zira bir hattında Vâsıf'ın Midilli'ye sürülmesi üzerine vakanüvisliğin Enverî'ye tevcihi, şayet hastalığı elvermiyorsa bir başkasının atanmasını irade ederek, "Edîb yazmasun" şeklinde sadrazamı ikaz etmişti (BOA, HAT, 18/8283).

⁶⁹ BOA, HAT, 236/13135; Vâsıf Efendi devrin rayicine göre de yüksek bir miktar olan 5000 kuruşla ödüllendirilmişti (İlgürel, *a.g.e.*, XLIII). Vâsıf'ın taltifine dair ayrıca bkz. BOA, Cevdet Maarif, 50/2478.

onun vekâyi‘ zabtıyla meşgul olduğunu arz edince padişah: “Orduda olan vaka‘nüvis (Enverî) vâkı‘a zabta muvaffak olamıyor. Vâsıf orduya gitsün, vak‘anüvis olsun” sözleriyle teveccühünü göstermişti.⁷⁰

III. Selim tahta cülusunun (1789) ardından Vâsıf Efendi’yi eski görevi olan vakanüvisliğe atayarak geçmiş dönemleri yeniden kaleme almasını istemişti. Bu talimat gereği Subhî’nin yazdığı vekâyi‘, Enverî, Edîb ve Nurî tarihleri de Vâsıf tarafından yeniden kaleme alındı.⁷¹ Bundan başka Hâkim, Çeşmî-zâde, Musâ-zâde tarihlerini de tenkih ve ikmal ederek tek cilt halinde takdim etti.⁷² Vâsıf, muhtemelen III. Selim’in teveccühünün bir eseri olarak yukarıda isimleri zikredilen seleflerini ve birkaç kez halef-selef olduğu Enverî Sa’dullah’ı şiddetle tenkit eder ve yer yer bu tenkitlere hakaretler de eşlik eder.⁷³

Ahmed Vâsıf Efendi’nin reformcular safında bulunduğu ve bunun III. Selim tarafından bilindiğinde kuşku yoktur. Bu konudaki tavrını ve düşüncelerini *Hülâsâtü’l-Kelâm fî-Reddi’l-‘Avâm*⁷⁴ adlı eserle ortaya koyacak, Nizam-ı Cedid olarak adlandırılan reform programının en hararetli müda-

⁷⁰ BOA, HAT, 1412/57475; Mücteba İlgürel, “Vakanüvislerin Taltiflerine Dair”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul 1991, s. 186-189.

⁷¹ BOA, HAT, 243/13652. Belgede Vakanüvis Nuri Bey’in altı cilt halinde kaleme aldığı beş yıllık vekayii Tevkiü Vâsıf Efendi tarafından yeniden kaleme alınan iki cildinin arz edildiği belirtilmektedir. İlgili bir diğer belgede Nuri Bey’in kaleme aldığı kısımların Vâsıf’a verilmesi ve cülustan itibaren yeninden kaleme alması talimatı verilmişti (HAT, 267/15595).

⁷² Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 117-123.

⁷³ İlgürel, *a.g.e.*, s. XL-XLI. Mesela *Hakim Tarihi*’ni: “Seyyâh Târîhi sâhibi Evliya Çelebi gibi kezzâbdan” rivayetle tenkit ederken, “ka’ide-i müverrihîn üzere” yazmayan meslektaşlarını Hamza-nâme müellifi şeklinde istihfaf eder (İlgürel, *a.g.e.*, s. XL, XLVI; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.139n, 146-147). Bir başka yerde de seleflerinden Musa-zâde’yi “turrehât yazmakla” ve “okuyanı hasta eden bir metin kaleme almakla” itham eder (İlgürel, *a.g.e.*, ek-1). Buna mukabil Cevdet Paşa ise Vâsıfı titiz olmamakla, iki yüzlülük ve dalkavukluk yapmakla itham ve kıyasıya tenkit eder (İlgürel, *a.g.e.*, s. XLVII; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 123-124). Vâsıf’ın bu tavrının eleştirisi için bkz. Bekir Kütükoğlu, “Müverrih Vâsıf’ın Kaynaklarından Hakim Tarihi”, *Vekayî’nüvis*, s. 139-194. Enveri hakkındaki iddiaların değerlendirilmesi için ise bkz. Filiz Çalışkan, “Vâsıf’ın Kaynaklarından Enverî Tarihi”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul 1991, s. 143-163.

⁷⁴ *Koca Sekbanbaşı Risalesi*, yay. Abdullah Uçman, İstanbul tsz; “Koca Sekbanbaşı Risalesi”, *TDVİA*, XXVI, 136-137.

filerinden ve muhalifleri mahkûm ve ıskât eden en kuvvetli kalemlerinden biri olacaktır.⁷⁵ Muhtemelen, kaleme aldığı bu reddiye onu Ağustos 1805'te siyasi kariyerinin zirvesi olan riyaset makamına taşımıştır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla yazma eser kütüphanelerinde *Tesliyet-nâme*'nin iki nüshası mevcuttur. İsimsiz ve müellifi meçhul bir risale olarak kataloglara kaydedilen ve bu sebeple mahfi kalan 1798 tarihli asıl nüsha Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir.⁷⁶ Risalenin Aralık 1812'de Vâsıf'ın oğullarından biri⁷⁷ tarafından Abdülmecid Morevî'ye istinsah ettirilen nüshası ise Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.⁷⁸ Asıl nüsha, istinsah edilen yazmaya göre daha muhtasardır. İstinsah edilen nüshanın başına Vâsıf'ın oğullarından biri tarafından eklenen dibâcede, kim tarafından ve neden kaleme alındığına dair net bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler olmadan, asıl nüshanın müellifini ve yazılış nedenini kestirmek oldukça güçtür.⁷⁹ Bununla birlikte istinsah edilen nüshanın başında müellife ait bazı beyitler

⁷⁵ Kemal Beydilli, "Sekbanbaşı Risalesi'nin Müellifi Hakkında", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 12, İstanbul 2005, s. 221-224; a. mlf, "Evreka, Evreka" veya "Errare Humanum Est", *İlmi Araştırmalar*, Sayı 9, İstanbul 2000, 45-66; Ali Birinci, "Koca Sekbanbaşı Risalesinin Müellifi Tokadlı Mustafa Ağa (1131-1219)", Prof. Dr. *İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 105-120.

⁷⁶ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), nr. H.1625. Künyesi ve müellifi belli olmayan risalenin fiziki özellikleri şöyledir: Aharlı krem renkli kağıt, 230 mm X 136 mm ebadında ve 6 varaktır. Her sahifede ta'likle 25 satır yer almaktadır. Serlevha müzehheb, cedveller yaldızlı ve kabı ebruludur.

⁷⁷ Vâsıf Efendi'nin Lebîb ve Vassâf Ahmed isimli iki oğlu vardı ki her ikisi de müderris olup muhtelif kadılıklarda bulunmuşlardı (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, 87, 607).

⁷⁸ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (SYEK), Serez Kısmı, nr. 1890. Ancak kütüphane katalogunda künyesi hatalı olarak "Teselliyet-name" şeklinde verilmiştir.

⁷⁹ Söz konusu ifadeler şöyledir: "...Bundan akdemce Ümmü'd-dünyâ olan Kâhire-i Mısır'a hulle iktizâ-yı zu'm-ı bâtl ve hulyâsıyla Françelünün itâle-i dest-i ta'addi ve pâ itdiği Hüdâvendigâr-ı esbak el-mağfûr bi-rahmeti rabbihi'l-Hak mukîm-i Firdevs u Na'im Sultân Selîm Hân-ı Sâlis tâbe-serâhu hazretlerinin gubâr-ı mir'ât-ı hümâyûnlarını mücib u bâ'is olduğu erkân-ı devlet-i ebed-müddet ve sâhib-i nüfûz-ı sûtûde-hasletin mer'î-i çeşm-i basîretleri oldukda derhâl pederim reîsü'l-küttâb-ı esbak Ahmed Vâsıf Efendi'yi Bâb-ı âlî'ye da'vet ve erbâbü't-tahiyâyta müsteveçib-i 'ibret olacak bir risâle-i müfidedi't-tesliyye tahrîr u kitâbetini emr u ifâde ve 'icâleten itmâmını irâde buyurduklarında ân-ı gayr-ı munkâsimede ba'zı tevârîh ve kütüb-ı siyerde müstahzarî olarak istinbât ü istihrâc ve birkaç varaka cem' u idrâc eylediği 'ibret-nümâ risâle-i tesliyet-bahşadır..." (SYEK, Serez, nr. 1890, vr. 2b).

mevcut olduğu gibi, sonuna bazı tarih bendleri ilave edilmiştir. Makale sonunda farklı fontta verilen bu tür ilavelerin tespiti ise asıl nüshayla kıyaslamadan netleştirilemeyeceğinden, risalenin aslı ve ilaveli sureti, yekdiğerini teşhis ve tespite imkân veren bir bütünlük arz eder.

Ahmed Vâsıf Efendi asıl nüshanın derkenarında sürhile, *Tesliyet-nâme*'nin kaleme alınış gerekçesini; Fransızların Mısır'ı işgali üzerine Bâbîâli tarafından, padişaha takdim edilmek üzere “bâis-i tesellî-i hâtır olacak ve himmet ü gayrete fütûr vermeyecek bir makale”nin sipariş olunması üzerine alelacele ve “ucûz ibârât” ile kaleme aldığını ifade eder. Bereket versin ki müellif bu risaleyi “ucuz ibârât” ile kaleme almış, aksi takdirde ağdalı dili ve mutantan üslubu, bu metni demirden bir leblebiye dönüştürecekti. Risalenin muhtevasına uygun şiirlerle başlayan *Tesliyet-nâme* besmele, hamdele ve salvele gibi klasik formla devam eder. Ardından Kur'an ayetlerine referans verilerek “bir zorluğun mutlaka iki kolaylık arasında yazıldığı”, ancak insanoğlunun tabiatı gereği sıkıntıya maruz kaldığında teselliye ihtiyaç duyduğu ve yakın çevresinden bu yönde sözler işitmeye meyyal olduğu tespitiyle konuya girilir.⁸⁰

Risalenin aceleyle kaleme alındığını gösteren bir hususiyet olarak doğrudan meseleye girilerek, “insanların kalbine şeytanın vesvesesini saçmak ve her asırda galibin yanında yer almakla” itham edilen Fransızların, “edepsiz ve ahmak Arapları” mektuplarla aldatıp kendi tarafına çektikten sonra İskenderiye ve Kâhire'ye ansızın hücum ettiği ifade edilir. Bu vahim hadisenin, din birliği sebebiyle müslümanları üzmesinin de gayet doğal olduğu ilave edilir. “Alçak Fransızların” çok eski devirlerden beri Devlet-i Aliyye'nin bahşettiği türlü imtiyazlardan istifade ettiği ve bunların diğer Hıristiyan milletlere verilmediği şeklindeki tespitleri, türlü menfaatler elde ederken bunların kadrini bilmeyip sebepsiz yere barışı/hukuku ihlal ve nankörlük suçlaması takip eder. Vâsıf'ın bu bahiste teselli kaynağı, Hudeybiye Anlaşması'nın (628) ardından nazıl olan Fetih Suresi'ndeki bir ayettir⁸¹ ve Osmanlı topraklarına ayak bastıkları için Fransızların “Kahhâr”

⁸⁰ Besmele, hamdele ve salvele kısmı asıl nüshada değil istinsah edilen nüshada mevcuttur. Asıl nüshada risale doğrudan şiirle başlamaktadır.

⁸¹ “Kim ahdini bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur”, *Kur'an-ı Kerim*, Fetih Suresi, 10.

olan Allah'ın gazabına uğrayacakları ve sonucun mutlaka müslümanlar lehinde tecelli edeceği müjdesidir.

Vâsıf analitik çözümlemeler yerine kategorik değerlendirmelerine; son dönemlerde güçlenen kâfirlerin gurura kapıldıklarını, hem-cinsleri olan “insan şeytanlarına” üstün geldiklerinden, kibirlerinin zirveye vardığını ve bunların Devlet-i Aliyye tarafından cezalandırılarak rüsva edileceklerini ifade etmek suretiyle devam eder. Ona göre; ebed-müddet olan Osmanlı Devleti'nin zorda olduğu bir dönemde Fransa'nın sergilediği düşmanlık, doğal olarak devlet adamlarının moralini bozup sıkıntıları artırırsa da, bu âlemde benzer sorunlar, değişim ve dönüşümler daima yaşanmıştır. Milletlerin/devletlerin durumu istikrar üzere olmadığı gibi, devrin şartları gereği Bâbüâli'nin dış kaynaklı sıkıntılardan etkilenmemesinin mümkün olmadığını dile getirerek, bir önceki tespiti teyit etmeye çalışır. Ayrıca, kâinat aynasında takdir kalemi tarafından çizilen türlü resimlerin, bazen çirkin suretlerde görünmesine rağmen, çok hayırlar ve menfaatler getirdiğinin de yine ayetlerle sabit olduğunu edebi bir üslupla hatırlatır.

Vâsıf Efendi dünyanın başlangıcından beri yeryüzünde fitne ve fesadın hiç eksik olmadığını, devletlerarasında sürekli mücadelelerin yaşandığını padişaha bir kez daha hatırlattıktan sonra, yukarıdaki tespitlerini teyit edecek bir takım örnekler sıralamaya başlar. İlk örnek, ayrıntı vermese de Selçuklu tarihindedir ve H. 500-600 (M. 1106-1206) tarihleri arasındaki mücadelelere ilişkindir. Verdiği tarihler Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olan Türkiye ve Suriye Selçuklu hükümdarlarının mücadelesi nedeniyle Melikşah'ın seferi ve yaşanan gelişmeler nedeniyle İslam devletinin bölünme ve fetret dönemine ilişkindir. Vâsıf Efendi açıkça zikretmese de Haçlı Seferleri'ni Selçuklular döneminde müslümanlar arasındaki fitne ve mücadelelerin yarattığı bölünmüşlük ve zafiyete bağlar. Ardından daima pusuda fırsat kollayan Fransa ile İspanya'nın bu durumu iyi değerlendirerek Halep, Şam, Anteb ve Meyyâfarikîn'i işgal ettiklerini, ancak daha sonra civardaki müstakil beyler ile Melik Nureddin ve Kürt-Eyyübi beylerinden Melik Selahaddin Yusuf'un, büyük zahmetlerle kaybedilen memleketleri geri aldıklarını birer ibret tablosu olarak takdim eder.

Vâsıf'ın ikinci örneği *Tesliyet-nâme*'nin kaleme alınış gerekçesiyle daha yakından ilişkilidir. Verdiği bilgiye göre; H. 611 (Mayıs 1214- Mayıs 1215)'de Arab kıtasında hükümrân olan Melik Adil devrinde, Fransızlar

İskenderiye'yi alıp Dimyat'ı kuşattıklarında, yardım amacıyla Şam'dan hareketinden sonra Melik Adil vefat edince yerine oğlu Melik Muazzam İsa geçmişti. Ancak tecrübesizliği nedeniyle Dimyat'ı müdafaa edemediğinden “kâfirlerin” eline geçmiş ve “müşrikler” Mısır'ı işgal etmek amacıyla Dimyat'tan Mansure'ye yönelmişti. Ancak kuşatma altındaki halkın eman taleplerini daha fazla ganimet hülyasıyla reddeden “kâfirleri” bir sürprizin beklediğini ifade eden Vâsıf, Nil'in taşkın zamanı nedeniyle bunların Mansure'den Dimyat'a dönememelerini ve hiçbir şey elde edemeden Dimyat'ı mecburen teslim etmelerini, yine Allah'ın bir hikmeti olarak nakledeyerek adeta padişaha ümit aşılar.

Vâsıf'ın Anadolu coğrafyasına geçmeden önce verdiği son iki örnek Endülüs ve Afrika'daki müslümanlarla ilgilidir. Yine verdiği bilgiye göre; Endülüs'te siyasi istikrarsızlıkla birlikte küçük beylikler ortaya çıktığında-Celâlika tairesi ki daha sonra İspanya ahalisi olmuştur-Afrika Meliki Yakub'u kışkırtıcı Arapça bir mektupla savaşa davet etmiş o da icabet etmişti. Cezîretü'l-Hadrâ'dan geçip savaşa tutuştuklarında, önce düşman galip gelmiş, ancak direnen ve sebat eden Yakub'un bu tavrıyla müslümanlar şevke gelip tekrar hücum ederek düşmanı perişan etmişti. Vâsıf, söz konusu savaşta düşman zayıfının yüz bini geçtiğini hatırlatarak, sayıca az olan ve güçsüz zannedilen orduların Allah'ın inayetiyle ve sebat etmek suretiyle galip gelebileceğinin altını özellikle çizerek. İslam tarihinden verilen son örnek “Çerkez hükümdarlarından” Kalavun, Nâsır ve Baybars devirlerindeki Moğol istilasıyla (fitne-i Cengizî) ilgilidir. Moğolların Şam ve Mısır civarına asker sevk ederek müslümanların bir kısmını katl bir kısmını da esir ettiklerini belirten Vâsıf, sonuçta ne kadar güçlü olursa olsun düşmanın bölgede tutunamadığını padişaha arz ederek, Mısır'ın er geç Fransızlardan geri alınacağına telmihte bulunur.

Vâsıf'ın sonraki örnekleri Osmanlı tarihiyle ilgilidir. Kronolojik olarak verilmeyen bu örneklerden ilki Gâzi Hüdâvendigâr (I. Murad) dönemine (1359-1389) aittir. “İslam'ın nurunu ortadan kaldırmak” üzere ittifak yapan düşmanların mağlubiyetini “Hak Tealâ'nın yardım ve fırsat ihsan etmesine” bağlayarak, müslümanların sonuçta mutlaka galip geleceğini padişaha telkin eder. Ardından Avusturya ve Rusya savaşlarında devletin, iktisadi açıdan ve asker bakımından telafisi kolay olmayan sıkıntılarla yüz yüze geldiğini ve “bir taşına nice baş verilen kalelerin düşman eline geçtiğini” hatırlatan Vâsıf, “müslümanların kalbine korku salınmışken” Cenab-ı

Hakk'ın kasvet bulutlarını dağıtıp kaybedilen yüzlerce memleketi müslümanlara iade ettiğini dile getirir.

IV. Mehmed devrinde (1648–1687) Boğazlar'ın tamamen kapatıldığını ve sıkıntılar had safhadayken yine Allah'ın yardımıyla devletin asıl mecrasını bulduğunu dile getiren ve yeni bir fasıl açan Vâsıf, zincirleme ve çoğu zaman iç içe geçmiş olan İran, Avusturya ve Rusya seferleri sebebiyle devletin dört bir tarafa güçlü seraskerler gönderip savaştığını ve ifadesi mümkün olmayan sıkıntılara maruz kaldığını hatırlatır. Sözü harici sorunlardan dâhili isyanlara ve Celâlılere getiren Vâsıf, 1059/1649'da sipahi kökenli Gürcü Nebî'nin (Abdünnebî) Anadolu'dan 60 bin kadar eşkiyayı başına topladıktan sonra, İznikmid'de üzerine gönderilen orduyu tek hamlede bozup Üsküdar'a yakın Maltepe'ye gelmesini çarpıcı bir örnek olarak sunar. Eşkiyanın emeline ulaşmasına ramak kala Sadrazam Kara Murad Paşa'nın tüm kapıkuluyu, vüzerâ ve vükelayı Üsküdar'a sevk etmesiyle ve yine Allah'ın takdiriyle asilerin bir anda dağıldığını ifade eder. Ergeç devlete ihanet edenlerin cezalarını bulacağını da ifade eden Vâsıf, on iki yıl Anadolu'ya hâkim olan Celalilerin Murad Paşa ve ardından Köprülü Mehmed Paşa tarafından temizlenmesini, tespitinin teminatı olarak arz eder.

Tesliyet-nâme'nin alalecele yazıldığını –müellif bunu zaten derkenarda itiraf ediyor- teyit eden bir husus olarak bu defa söz birden bire İspanyolların Cezayir'e taarruzu bahsine getirilir. Verdiği bilgiye göre; denizlerde kuvvetiyle şöhet bulmuş İspanyollar birkaç sene önce 300 parça gemiyle Cezayir'e taarruz etmiş ve bir avuç hükmündeki 5-6 bin cesur Cezayirli de Allah'a tevekkül ederek o “lânetli kavmi” karşılaşmıştı. Bu cesaret gösterisi, öteye beriye dağılmış müslümanları şevke getirince, düşman perişan edilmişti. Sonuçta galibiyet şöyle dursun, kâfirlerin çoğu katledilirken, canlarını kurtarmak isteyenlerin bir kısmı izdiham ve telaştan denizde boğulmuşlardı. Allah'ın yardımı bununla da sınırlı kalmamış, ayrıca şiddetli fırtına limandaki gemilerini paramparça etmişti. Vâsıf kâfirlerin bu müthiş hezimet ile memleketlerine dönüp mecburen barış anlaşması imzaladıklarını, İspanya elçiliği esnasında bizzat güvenilir kimselerden dinlediğini de ilave ederek, verdiği misalin, muhatabı olan padişahı oluşturacağı etkiyi teyit etmeye çalışır.

Vâsıf bu noktada tabir caizse bir nefeslenerek sıraladığı örneklerle istinat eden şu tespitiyle III. Selim'i teselli etmeye devam eder: “Ya'nî bu ih-

tilâl u fesâd mücerred bu ‘asra mahsûs olmayup bâlâda beyân olunan ahvâl ve mâ-beyne’-d-düvel vukû‘ bulan ceng u cidâl ve bu bevâ’is ile itlâf u izâ’a olunan emvâl tafsîl olunsa, zahmu’l-hacm bir kitâb-ı ‘ibret-nisâb olur. Mülk u saltanat gâilesiz ve erbâb-ı câh-ı devlet a’dâsız olmaz. Françelünün sevâd-ı cem‘iyyeti ve haşerât-ı ‘arzdan ibâret olan bir heybeti, mûcib-i telâş ve ızdırâb olmayacağı bî-irtiyâbdır. Zîrâ ‘asker-i kalîl u nezîr ceyş-i kesîf u vefîri şikest itmek ve hıyn-ı musâra’ada sağîrû’l-hacm kebîrû’l-heykeli yenüp kaddini pest eylemek mücerrebât-ı umûrdandır. Eğri fâtîhi Sultân Mehmed-i Sâlis’in vak‘a ve gazâsı bu da‘vâyı musaddıkdır”.

Tesliyet-nâme’de ibret ve teselli bağlamında yine uzak geçmişe dönülerek 719 (1319-1320)’da Endülüs’e taarruz eden iki yüz binden fazla “savaşa susamış Frenk” bahis konusu edilir. Aşırı kalabalık kâfirlerin hücumuna karşın Emir Ebû’l-Velîd İsmail’in beş bin kadar mücahitle Gırnata yakınında Allah’ın yardımıyla elli binden fazla kâfiri katletmesi ve gazilerin ganimete boğulması, takdir ve tecellinin son tahlilde belirleyici yegâne unsur olduğunun bir başka delili olarak takdim edilir.

Sözü, 1768’de başlayan ve aralıklarla süren Osmanlı-Rus savaşlarına getiren Vâsıf, 70 bin kadar “Rus kafir”in Silistre üzerine gelip önce Arapgirli İbrahim Paşa’yı ardından da Osman Paşa’yı bozup kaleyi kuşattıklarında, içeriden 5-6 bin dalkılıç yazılıp ümitsizlikle dışarı hücum ettiklerini nakleder. Tespit ve teşbihi yine çarpıcıdır: Müslümanlar, lanetlenmiş kâfirlere göre siyah bir inek üzerinde beyaz bir nokta kadarken, Allah’ın yardımını ve gayb ordusunun desteğiyle düşmanın perişan edildiğini ve daha küçük ordunun (fie-i kalîle) galip gelebileceğini müjdeleyen ayetin tecelli ettiğini ifade ettikten sonra, şüphe ve istifhâmı, o sefere katılmış olanların şahitliğine havale eder. Verdiği misallerin, muhatabı olan padişahı ikna gücünü artırmak üzere, bir takım talimatlarla Silistre’ye gönderildiğinde, yolu üzerindeki Küçük Mustafapaşa’dan şehre varıncaya dek yolda müşrik cesetlerinden ilerlemekte güçlük çektiğini ifade eder. Aslında düşmanın savaş meydanında “leşlerini” bırakması görülmüş şey değilken, gazilerin şiddetli hücumu sebebiyle cesetlere, top ve mühimmata bakmayıp, canlarını kurtarmaya çalıştıklarını, yine aynı heyecanla nakleder. Herhalde bu heyecan haliyle, akabinde verdiği örneğin baştan beri kaleme aldığı satırlarla tenakuz teşkil ettiğinin farkına dahi varmaz. Zira verdiği örnek İspanya-Avusturya savaşlarında İspanyolların sayıca çok daha az olmalarına rağmen Avusturya’nın “deryâ gibi” ordularına galip gelmesiyle ilgilidir.

Müellif burada müslümanlara galibiyeti getiren: “meleklerle imdâd”, “sekîne-i gaybiyye” ve “imdâd-ı ilâhî” gibi unsurlardan hiç söz etmez. O halde “kâfirlerin” kazandığı bu zaferin başka nedenler etrafında açıklanması gerektiğine değinmez, ya da değinmek istemez.

Vâsıf'ın Mısır bahsine geçmeden hemen önce kaleme aldığı satırlar, adeta dilek ve temenniler faslı gibidir: “Ebed-müddet olan devletimiz kıyâmete kadar yaşayacaktır” müjdesiyle başlayan bu fasıl, “nazara gelmiş” olan devletin Allah'ın yardımıyla şifa bulacağına dair haddinden fazla delil ve şahit bulunduğu ve bütün ehlüllahın kitaplarının bu tür sırlar ve nüktelerle dolu olduğu hatırlatmasıyla sürer. Ardından dua faslını ihmal etmeyen müellif, III. Selim için sitayişli cümleler sıraladıktan sonra, devlet adamlarının “cihad” hazırlıklarını tamamlamasıyla en kısa sürede din düşmanlarının hüsrana uğrayacağını ve bu tür sıkıntıların son tahlilde Allah'ın bir imtihanı olduğu hatırlatmasıyla, padişah yine gerçekçilik ötesinde teslimiyet, teselli ve ümit iklimine sevk edilir.

Tesliyet-nâme'nin nihayet son faslı Fransa'nın Mısır'ı işgaline dairdir. Başta padişah olmak üzere diğer devlet adamları gibi Vâsıf da “dost Fransızların” Mısır'ı işgalini “şahs-ı vâhid ta'arruz ihtimâlini virmez idi” şeklinde beklenmedik bir gelişme olarak değerlendirir. Vâsıf bu bahse sürpriz bir cümle ile başlar ve Fransızların İskenderiye'yi işgalinin, Akdeniz Adaları'na taarruz etmesinden çok daha hayırlı olduğunu öne sürer. Gerekçesi ise Rusya savaşları nedeniyle, adalarda ve sahil şeridinde gerekli müdafaa tedbirlerinin alınamamış olmasıydı. Bu tespitte yakın tehdit algılamasının ve coğrafi faktörlerin rol oynadığı açıktır. “Allah saklasın” temennisiyle sözlerine devam eden müellif, Fransızların sahiller ve adalara hücum etmesi halinde durumun çok daha vahim, şaşkınlığın ise çok daha büyük olacağı kanaatindedir. Dolayısıyla öncelikle Mısır'a taarruz edilmesinin hayra alamet olduğunu ve Devlet-i Aliyye'nin kendisini toparlamak için vakit kazandığını ileri süren Vâsıf, büyük belalar karşısında basiretli ve soğukkanlı olmanın önemine işaret eder. Bu bağlamda özellikle padişahın ve üst düzey devlet ricalinin sergileyecekleri olumlu-olumsuz tavırların halka yansıtacağını da hatırlatan müellif, kitleleri ümitsizliğe sevk etmekten kesinlikle kaçınmak lazım geldiğinin altını çizer. Bu noktada, rasyonel bazı tespitler ve stratejik önlemler sıralanacağı ümidine kapıldığımızda, Vâsıf, tevekkülün sağlam ipine (‘urve-i vüskâ) yapışmayı, Allah'a yönelme, Peygamberin ruhaniyetinden istimdad ve halis niyetle zahiri sebepleri ha-

zırlamak konusunda gayret sarf etmeyi salık verir. Ardından Allah'ın mümin kullarına her hâlükârda yardım ve “rezil müşrikleri kahredeceği” va'dini tekrarlayarak ve “sünnet-i ilâhî” nin buna kefil olduğunu vurgulayarak bu faslı kapatır.

Tesliyet-nâme'nin son maddesi nihayet somut önerilere tahsis edilmiştir. Gerçekten de bu fasıl öncekilerle mukayese edilmeyecek derecede önemlidir. Vâsıf bu fasılda, işgale maruz kalan Mısır'ın gelirinin Devlet-i Aliyye'nin tüm gelirine eşdeğer olduğunu hatırlattıktan sonra, aynî ve nakdî zenginliklerin ümera (Kölemenler) tarafından uzun süre gasp edildiğini ifade eder. Bu sürecin arka planına da değinerek, fetihten sonra Haremeyn ahalisine tahsis edilen Mısır'a ait bir takım gelirlerin ve merkeze gönderilmesi mutata olan emvalin, türlü hilelerle zamanla gönderilmez olduğunu dile getirir. Ardından Kölemenlerin zalim idaresi altında yaşanan aksaklıklar, merkeze uzaklık ve kontrolündeki güçlük gibi nedenlerle iyice zayıflayan Mısır'ın, ansızın işgale uğradığını ve Fransızların söz konusu zafiyeti fırsata çevirdiklerini ileri sürer. Ona göre derhal gerekli önlemler alınıp Kölemen (abidin) ırkı kurutulmalı ve takviye askeri birlikler gönderildikten sonra, Mısır iklimi üç eyalete bölünmelidir. Ayrıntıları da düşünen Vâsıf, eyaletin muvakkaten bir vezir ile iki beylerbeyine tevcih edilmesi ve yirmi dört Kölemen beyine münhasır olan makamların devletin sadık kullarına devri ve nihayet, ocaklının üç yıllığına münavebe usulüyle eyalete gönderilmesiyle Mısır'ın yeniden merkeze bağlı ve dış tehditlere karşı korunaklı bir eyalet haline geleceği görüşündedir. Mısır'ın yumuşak karnı olan deniz tarafının bu tür işgallere her zaman kapı araladığını da göz ardı etmeyen Vâsıf, Basra'daki uygulamayı örnek göstererek küçük bir donanmanın İskenderiye sahilinde sürekli devriye gezmesinin bu tehdidi bertaraf edeceği görüşündedir. Ardından Mısır'da düzenin sağlanması ve mutad gelirlerin hazineye intikaliyle, bu konuda atılacak adımların yol açacağı mali külfetin fazlasıyla karşılanacağını da ima eder ve yine fatalist bir yaklaşımla, böyle bir “musibetin” hayırlı neticeler doğuracağı kanaati ve teselliyle sözlerine son verir.

Aynı zamanda bir münşeât formu olan *Tesliyet-nâme*'de hakim olan üslup ve anlayış, klasik Osmanlı nasihat/siyaset düşüncesinden pek farklı değildir. Müellifi olan Ahmed Vâsıf Efendi gerek tarih yazıcılığı, gerekse üslup ve nitelikleri itibarıyla devrinin en önemli kalemlerinden biriydi. 1768-74 ve 1787-92 Osmanlı-Avusturya-Rusya savaşları esnasında dokuz

aylık Petersburg esareti ve yaklaşık bir yıllık İspanya sefareti, akranına pek nasip olmayan dış dünyayı tanıma fırsatları vermişti. Öte yandan söz konusu savaşlar sürecinde cephede bulunması; harplerin cereyanı, değişen stratejiler ve sonuçları belirleyen faktörleri değerlendirmesine imkân verecek önemli bir diğer deneyimdi. Ayrıca Küçük Kaynarca Anlaşması (1774) ile Zıştovi ve Yaş anlaşmalarının (1791-1792) müzakere sürecindeki misyonu, diplomasi alanında da tecrübe kazandıracak ve vizyonunu genişletecek oldukça farklı platformlardı.

Bu hususlardan başka Vâsıf'ın zihniyet ve üslup itibarıyla III. Selim'in teveccühüne mazhariyeti, bundan güç alarak muhteva bakımından geleneksel nasihatname şablonunun dışına çıkarak, rasyonel değerlendirmeler ve pratik öneriler sunmasına imkân verecek önemli bir ayrıcalıktı. Üstelik sözünü esirgemeyen bir karaktere ve keskin bir kaleme sahip olduğunu, *Mehâsinü'l Âsâr ve Hakâiku'l-Ahbâr* adlı vekâyinâmesi ve özellikle *Hülâsâtü'l-Kelâm fî Reddi'l 'Avâm* adıyla Nizâm-ı Cedîd reformlarını müdafaa sadedinde kaleme aldığı reddiyesi açıkça göstermektedir.

Vakanüvislik yanında, sefirlik, nişancılık ve reisülküttaplık gibi merkez bürokrasisinin en teknik ve stratejik basamaklarında görev yapan Vâsıf gibi bir bürokratın/diplomatın Mısır'ın işgali bahsinde, padişaha sebep, sonuç ve teklifler üçgeninde çok daha rasyonel bir rapor sunmasını engelleyecek bir durum olmadığı açıktır. Mamafih Vâsıf, zahiren izahı güç bir biçimde klasik dönem nasihat/siyaset formunu/çizgisini tercih ve tekrar etmiştir. Bu eleştiriyi yaparken, elbette *Tesliyet-nâme*'nin padişah da olsa hüzne gark olmuş bir zâtı teskin maksadıyla kaleme alınan bir münşeât formu olduğunu göz ardı etmiyoruz. Ancak söz konusu metin, tam anlamıyla kader parantezine alınmış bir keder edebiyatı numunesidir. İslam ve Osmanlı tarihinden seçilmiş bir takım kronolojik dahi olmayan perakende misaller ve mucizevî beklentiler eşliğinde sergilenen bu fatalist yaklaşımın beslendiği kaynaklar ise analitik çözümlemeler değil, kategorik din/dünya algısı ve “öteki”ni ilzam ve tahkir kolaycılığına sığan teslimiyetçi anlayış ve hakikati elfâza feda eden yahut bu suretle geçiştiren gelenektir. Bu noktada son devrin mütebahhir âlimi ve devlet adamı Ahmed Cevdet Paşa'nın da benzer bir tavırla Mısır'ın işgalini “Napolyon'un serseriliğine, şöhret düşkünlüğüne” ve “ihtilal sonrasında Fransızların ahlaki açıdan tefessüh

etmiş olmasına bağlaması” Vâsıf’ın zihniyet itibarıyla yalnız olmadığını düşündürmektedir.⁸² Daha da ilginç olan merkez ordusunun Mısır’a sevkı vakit alacağından öncü birlik olarak gönderilen Köse Mustafa Paşa’nın Napoleon tarafından mağlup ve esir edildiğinde sarf ettiği sözlerin de gerçekçilikten uzaklık bakımından, bunlardan aşağı kalır yanının bulunmamasıydı.⁸³ Bu zihniyetin doğal bir sonucu olarak Vâsıf, Osmanlıların bahsettiği nimetlere “nankörlük eden” ve gurura kapılan “kâfir”lerin er geç Allah’ın inayetiyle mağlup olacağını, müslümanların sebat ettikleri ve “zâhiri sebepleri” hazırladıkları takdirde “siyah bir inek üstünde beyaz bir nokta kadar” dahi olsalar mutlaka galip geleceklerini ayetler eşliğinde izaha çalışmıştır. Bu meyanda “urve-i vüskâ-yı tevekküle i’tisâm”, “peygamberin ruhâniyetinden istimdâd”, “sekîne-i gaybiyye”, “meleklerle imdâd”, “imdâd-ı semâvî”, “fi’e-i kalîle/fi’e-i kesîre” gibi irrasyonel ve mucize kabilinden teselli unsurlarını öne çıkarması da sürpriz değildir. Bu noktada ilginç bir başka husus da geleneksel nasihatnâme tarzını tekrar ve kadercit teslimiyetçi bir üslup takip etmekle tenkit ettiğimiz Vâsıf’ın, muhatabı III. Selim’in kendi genel tavrı ve gerçekçiliğiyle tezat olarak istihâre ve kura ile sadrazam tayin etmesi⁸⁴ ve sair benzer tavırları, müellifin bu konuda rahat davranmasına imkân vermiş olabilir.⁸⁵

⁸² “Devlet-i ‘Aliyye şübheye zâhib olduysa da Fransa Cumhûriyeti’nin hukûk-ı milî ve ‘uhûd-ı düvelî tâ bu mertebe pâyâm edeceğini ve bunca senelerden berü yâr-i vefâdâr bildiği Fransalunun bu kadar vefâsızlık ve ‘ahd-şikestlik edeceğini ümîd eylemezdi. Napolyon gibi âkıl ve hikmet ile ma’rûf olan bir zâtın böyle serserî teşebbüsâta ibtidârı ve müdirân-ı cumhûrun buna muvâfakati ve Fransa milletinin sükût ve rızâsı ihtilâlîn ahlâk-ı umûmiyyeyi ne mertebe ihlâl ve fesâd eylemiş olduğuna bir delildir...el-hâsıl Napolyon Arabistan’da dolaşacağına Fransa’nın ıslâh-ı ahvâliyle meşgûl olsaydı vatanına daha güzel hizmet etmiş olacağı derkâr idi” (Cevdet, *Tarih*, VI, 331).

⁸³ Her iki ordunun durumunu bizzat müşahade eden ve mağlubiyetin ardından esir edilen Köse Mustafa Paşa’nın Napoleon’a söylediği sözler şöyledir: “Sen Devlet-i ‘Aliyye’nin kuvvet ve kudretini bilip dostluk ve yaverlik iddiasında iken nemek-beharamlık edip ‘ale’l-gafle Mısır’ı zabt ve hyânetini irtikâb eyledin fe-emmâ sadrıazam efendimiz...yer götürmez asker ile az vakitte ordu-yı hümâyûnu ihrâc ve Mısır üzerine tevârüd etmekte olup...senin için ‘inâyet ve selâmetin imkânı olmaz, sen ne akla hizmetkâr oldun” [Kara, *Selim III. ’ün Hat...*, (1942), s. 68].

⁸⁴ Kemal Beydilli, “Selim III”, *TDVİA*, XXXVI, 421.

⁸⁵ Osmanlı padişahları ve devlet adamlarının bu tür tavırlar sergilemesi, sadece III. Selim’e mahsus değildir. Burada zikredilen örneklerden çok daha çarpıcı tavır ve icratlara dair “Osmanlı İdari ve Askeri Zihniyetinde Kadercilik ve Hurafe” başlıklı bir çalışma tarafımızdan yürütülmektedir.

Zihniyet ve üslup itibarıyla geleneksel tarzı tekrarlamakla birlikte, *Tesliyet-nâme*'de yer alan neredeyse yegâne önemli rasyonel bahis, Fransızların işgal ettiği Mısır'ın geri alınmasından sonra tesis edilecek yeni idarenin esasları ve benzer bir işgal girişimini engelleyecek ihtiyati tedbirlerle ilişkindir. Vâsıf'ın, oldukça geniş yüzölçümüne sahip ve "îrâdı Devlet-i 'Aliyye'nin kâffe-i irâdına mu'âdil" olarak nitelendirdiği "iklim-i Mısır"ın üç eyalete taksimi, yeni idari yapı sağlamlaşana dek bir vezir ile ondan talimat alan iki beylerbeyine tevcihi ve yirmi dört Kölemen beyinin farklı isimler (kâşif, şehyü'l-beled vb) altında işgal ettiği makamlara, devlete sadık idarecilerin atanması, bölgedeki isyan hareketlerinde ve merkezin temsilcilerinin devre dışı bırakılmasında çok etkin ve belirleyici rol üstlenen askeri unsurların (ocaklar) orada kök salmasını ve çıkar ilişkisine girmesini engellemek amacıyla üçer yıllığına münavebe usulüyle gönderilmesi teklifi oldukça gerçekçidir. O dönemde Basra örneğinde olduğu gibi, küçük bir donanmanın İskenderiye açıklarında sürekli devriye gezmesi yönündeki teklifi de Mısır'ın işgali noktasında en kritik harici tehdidin engellenmesi bakımından yine oldukça rasyonel bir öneridir. Ancak söz konusu öneriler sonraki olumsuz iç ve dış siyasi gelişmeler nedeniyle gündeme dahi gelmedi.

Tesliyet-nâme'nin III. Selim'i ne kadar teselli ettiğini bilemiyoruz, ancak Vâsıf'ın padişahla yolu sadece Mısır'ın işgalinin yarattığı kasvetli hüznün bulutlarını dağıtmak ve teskin etmekte değil, Fransızların ihracından sonra oluşan sevinci paylaşmak noktasında da kesişmiştir. Müttefikleri Rusya ve İngiltere'nin fiili desteğiyle Fransızları Mısır'dan ihraç eden (Ağustos 1801) Babiâli bu sevinci mutantan merasimlerle kutlamış, bu esnada III. Selim'e "gâzî" unvanı verilerek halka ilan edilmişti.⁸⁶ Devrin şuara ve müverrihleri de kaleme aldıkları kasideler ve tarihlerle bu coşkuya ortak olmuşlardı.⁸⁷ Bunlar arasında en beğenilen tarihlerden biri yine Vâsıf'a aitti:

⁸⁶ BOA, Cevdet-Askeri (C. AS), nr. 17348; nr. 22208; nr. 27998; Cevdet-Dahiliye (C. DH), nr. 1588; nr. 10377; HAT, nr. 14846.

⁸⁷ Mustafa Üsküdârî, *Medhiye-i Selîm-i Sâlis*, TSMK, nr. Y.1530; Arif Mehmed, *Fetihnâme-i Garrâ bâ-Tevârih-i Ra'nâ*, TSMK, nr. H.1438; H.1610.

Vâsıfâ ben de dedim bu fethe bir târîh-i tâm
Mısır'ı ikdâm ile aldı 'asker-i Sultân Selîm.⁸⁸

Ancak bu coşku uzun sürmedi, zira Vâsıf Efendi ile sair devlet adamlarının dikkat çekici önerileri ve bu doğrultuda alınan tedbirler; “veled-i zînâ” olarak tavsif edilen Kölemenler,⁸⁹ Bâbîâlî'nin müttefikleri Rusya ve özellikle de İngiltere'nin Fransa'yı aratan hasmâne tutumları ve nihayet Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın askeri bir darbeye valilik koltuğunu ele geçirmesi gibi nedenlerden ötürü, bir türlü kuvveden fiile geçirilemedi ve sonuçta Mısır'ın merkezden kopuş süreci de engellenemedi.

⁸⁸ Karal, *Selim III.'ün Hat...*, (1942), s. 80.

⁸⁹ Cevdet, *Tarih*, VII, 135.

TESLİYET-NÂME-Metin****Yâ Feyyâz***

*Derdi viren dermân ider
es-Sabru miftâhu'l-ferec*

*Sabr it Hudâ ihsân ider
es-Sabru miftâhu'l-ferec*

*Her yüsrün evvel 'usru var
Elbette 'usrun yüsri var*

*Her şeyde Hâkk'ın sırrı var
es-Sabru miftâhu'l-ferec*

*Nahl-ı ümîdinden semer
Bir güne (ola) bî-gâmm u keder*

*Gün doğmadan neler doğar
es-Sabru miftâhu'l-ferec*

*Hâlin diyüp herkeslere
Âb-ı ruhun dökme yere*

*Hâcetlerin Hak'dan ere
es-Sabru miftâhu'l-ferec*

Olma cihânda pür-melâl

* Burada asıl nüsha ile istinsah edilmiş nüsha arasındaki manaya taalluk etmeyen farklılıklara, bir makalenin formatı dışında kaldığı düşüncesi ve hacmi gereksiz artıracak endişesiyle yer verilmemiştir. Bununla birlikte gerektiğinde farklı isimler ile manaya taalluk eden kısımlar dipnotta gösterilmiştir. Ayrıca istinsah edilmiş nüshaya Vâsıf'ın oğullarından biri tarafından ilave edilen dibace ile başında ve sonunda yer alan ve Vâsıf'ın kaleminden çıktığı anlaşılan şiirler ve metin, italik fontla asıl nüshaya eklenmiştir. Dikkat çeken bir başka husus, istinsah edilen nüshanın başında daha fazla şiirin bulunması yanında, asıl nüshaya oranla daha az imla hatası içermesi ve cümlelerin daha düzgün oluşudur. İstinsah edilmiş nüshanın başında yer alan şiirlerin Vâsıf'a ait olduğu ifadelerden anlaşılmaktadır. Bu durum akla iki ihtimali getirmektedir. Birincisi Vâsıf'ın derkenarda belirttiği gibi, Babîâlî'den acil kaydıyla bir tesliyetname talep edildiğinden kaleme alınan asıl nüshaya gereken özenin gösterilemediği ve daha sonra müellifin bir takım manzum-mensur ilaveler ve tashihler yapmış olması ihtimalidir. İkincisi ise B nüshasını istinsah ettiren ve başına bir dibace ekleyen Vâsıf'ın oğullarından birinin, asıl nüshada yer alan imla hatalarını ve ifade bozukluklarını düzeltmiş olma ihtimalidir. Bu durumun sarahate kavuşması, *Tesliyet-nâme*'nin varsa başka nüshalarının bulunmasıyla mümkün olabilecektir.

*Endûh ile rûz u leyâl
Eyle bu nutkû hasbihâl
es-Sabru miftâhu'l-ferec*

Hû

*Bu bir rengîn risâle ismi oldu Tesliyet-nâme
Nazar itmek sezâ zîrâ ferah kalbe ider ilkâ
Bulup tesvîdlerin cem' eyledim Şâh-ı cihân için
Kula kesb-i safâ ba'de'l-kırâ'et Şâh-ı bî-hemtâ
Mukâbil kılma ihsân-ı hümayûn oldu meczûmum
Süleymaniyye'nin kul rütbesiyle bendeni ihyâ
Senin 'indinde var kadr-ı hüner Allâh'a hamd olsun
Beni de hisse-mend kıl maksûdumdur dîl ola pür-şâd
Hünlerden behre-yâb erbâb-ı dâniş iltizâmında
Hudâ'ya şükr ola devrinde mükerrem ehl-i isti'dâd
Hünervær mu'ciz-âsâr pür-me'ârif Şâh-ı devrânsın
Hünervêrlikle Hak zât-ı şerîfin eylemiş irşâd
Umûrunda Hudâ'ya Hızır'ı kılsun kâfile-sâlâr
Kemâl-i şevket ile 'ömrünü Hak eyleye müzdâd*

Bismillahirrahmânirrahîm

Elhamdülillahi'llezî ersele ileynâ rusûlen li-nehtedî bi-him ile's-sedâd ve's-salâtü ve's-selâmu 'alâ seyyid-i ehîbbâihi ve sened-i etkiyâihi'l-mahmûd bi-i'lâi'l-kelimetihî fi'l-cihâd ve 'alâ âlihî ve ashâbihî ellezînehümu'n-nücûm fi'l-istidlâlî ilâ sebîli'r-reşâd. Emmâ ba'd cümleinin 'indinde ma'lûm ve siyyemâ erbâb-ı tecârîbe müberhen ve gâyr-ı mevhum ve nusûs-ı Furkâniyye'den müstefâd ve mefhûm olduğı üzere her bir 'usr beyne'l-yüsreyn sebt ve mektûm idüğü maktû' u meczûm ise de tabâyi'-i beşeriyye vesâvis ile me'lûf ve mütehallî bir emr-i hilâf-ı marzî zuhûrunda muhtâc-ı hüsn-i ta'bîr ve tesellî olduğundan bundan akdemce ümmü'd-dünyâ olan Kâhire-i Mısra hulle iktizâ-yı zu'm-ı bâtl ve hulyâsıyla Françelünün itâle-i dest-i ta'addî ve pâ itdiğı Hudâ-vendigâr-ı esbak el-mağfûr bi-rahmeti rabbihi'l-Hakk mukîm-i Firdevs u Na'îm Sultân Selîm Hân-ı Sâlis tâbe-serâhu hazretlerinin gubâr-ı mir'ât-ı hümayûnlarını mücib u bâ'is olduğı erkân-ı devlet-i ebed-müddet ve sâhib-i nüfûz-ı sûtûde-hasletin mer'î-i çeşm-i basîretleri oldukda derhâl pederim reîsü'l-küttâb-ı esbak Ahmed Vâsîf Efendi'yi Bâb-ı âlî'ye da'vet ve erbâbü't-

tahiyyâta müstevcib-i ‘ibret olacak bir risâle-i müfîdeti’t-tesliyye tahrîr u kitâbetini emr u ifâde ve ‘icâleten itmâmını irâde buyurduklarında ân-ı gayr-ı munkâsimede ba’zı tevârih ve kütüb-ı siyerde müstahzarî olarak istinbât ve istihrâc ve birkaç varaka cem’ u idrâc eylediği ‘ibret-nümâ risâle-i tesliyet-bahşâdır:

ASIL NÜSHA (TSMK, nr. H. 1625).

Derkenâr: A’dâ İskenderiyye’ye çıkub Mısır’a ‘azîmeti muhakkâk oldukda Enderûn-ı Hümâyûn’a ‘arz olunmak üzere bâ’is-i tesellî-i hâtır olacak ve himmet u ‘azîmete fütûr vermeyecek bir makâle kaleme alınmak Kapu tarafından bu Hakîre sipârîş olunup fi’l-hâl der-hâtır olan vukû’ât ucuz ‘ibârât ile tahrîr u terkîm ve Bâb-ı ‘âlî’ye takdîm olunup o hılâlde ‘azl u nasb vukû’uyla makâle aralığa gidüp ‘arza vakit bulunmamış idi inşâallâhu te’âlâ münferiden kaleme alacağımız Mısır maddesine ba’zı tasarrufât ile makâle-i mezkûre mukâddime olmağa elvireceği zâhir olmağla mukâddemce manzûr-ı ‘âlî olmak için ‘arz olundu.

Ba’de hamd Hüdâ-yı Hâlık-i cân

Nusk-ârâ-yı hâdisât-ı cihân

Ola sad tuhfe salât ü selâm

Reh-nisâr-ı cenâb-ı Fahr-ı enâm

Âl u ashâba da selâm olsun

Resm-i hamd ü senâ tâm olsun

Gele ey kilik-i Vâsıf-ı hoş-gû

Eyle bir tarz-ı nev ile tek u pû

Yaz geçen sergüzeşti bi’l-icmâl

Yemm-i dilden çıkar sûtûde-leâl

Bâ’is-i i’tibâr-ı nâs olsun

‘İllet-i zâhir-i kıyâs olsun

Ola mefhûmu mâye-i selvet

Gamzedây-ı tabî’at ü fikret

Kuvvet-i kalb ehl-i devlet ola

Sebeb-i cûşîş-i şecâ’at ola

Şeh Selim bin Mustâfa Hânî

Ey iden halk rûh-ı insânı

Nusret ü fırsat ile dilşâd et

Gâzvesinde meleklerle imdâd et

Düşmenin eyle bahr u sahrâda
 Ka'r u hâk-i helâke üftâde
 Pâyidâr eyle câh u devletini
 Yarûr kıl nihâl-ı kudretini⁹⁰

Kulûb-ı zâhir-i bünyân-ı ‘avâma ilkây-ı revâcis-i şeytâniyyede kavm-ı garâziyla mânend olan Françelü her ‘asırda yed-i gâlibe ashâbının metbû‘u olan eclâf-ı a‘râbı bu hılâlde mekâtîb-i ebleh-firîb ile itmâ‘ ve imâleden sonra (1b) İskenderiyye ve Kâhire‘ye bağteten hücum ve itâle-i pâ-yı şûm itdiklerinden her ne kadar nefis mağmûm ve mütekeddir ve cihet-i vahdet-i İslâmiyye mülâ-besesiyle zümre-i muvahhidîn mahzûn ve müte‘essir olmak hükm-ı cibillî ve emr-i tabî‘î ise dahi Devlet-i ‘Aliyye’nin Françelü kerem-dîde ve ni‘met-i çeşîdesi olup min-kadîmî‘l-eyyâm o kavm-i liâma virilen imtiyâzât hem-millet-lerinden birine virilmeyüp dâimâ himâyet ü sıyânet ile sây-e saltanat-ı seniyyede kesb-i menâfî‘ ü fevâiid ve celb-i murâfık u ‘avâyid iderler iken bu ni‘met-i celîlenin kâdrin bilmeyüp bilâ-sebeb mine‘l-esbâb nakz-ı ‘ahd seyyi‘esin irtikâb ve ‘ale‘l-gâfle Memâlik-i Mahrûse‘ye medd-i pâ-yı intihâb itdikleriçün Cenâb-ı Kakhâr-ı lem-yezelin saht-ı gazabına müstehakk olacakları “fe-men nekese fe-innemâ yenküsü ‘alâ nefsih”⁹¹ nass-ı sarîhinden müstebândır. Birkaç seneden berü kâfirler kuvve-i istidrâciyyelerine iğtirâr ve ebnâ-yı cinsi addeyledikleri şeyâtîn-i inse gâlebe ile maslahatlarına karâr virdiklerine binâen kibr u gurûrları gâyete ve ‘ucb u nahvetleri nihâyete vâsıl olmağla şe‘âmet-i gurûr ve mücâzât-ı şerr u şûrların inşaallâhu te‘âlâ Devlet-i ‘Aliyye tarafından mu‘âyene ile rûsvây-ı ‘amm ve sebb ü la‘n-ı enâm olurlar Devlet-i ebed müddetin bu meşgale ve tezâyukü vaktinde Françelünün izhâr-ı husûmet u ‘ukûk ve i‘lân-ı nakz-ı şart u hukûk eylemesi her çend mücib-i teksîr-i meşgûliyyet ve bâ‘is-i tahdîş-i ezhân-ı evliyâ-yı devlet ise dahi işbu ‘âlem, ‘âlem-i kevn ü fesâd ve hükmü tegayyür u tezâd ecrâm-ı süfliyyede dâimâ havâdisât-ı gûnâ gûn icâdını i‘tiyâd idüp ahvâl-ı milel nüsûk-ı vâhid üzere karâr bulmak ve umûr-ı düvel ‘avârizât-ı mülkiyyeden vâreste olmak hilâf-ı mecrâ-yı tabî‘at-ı zemâne olup

⁹⁰ İstinsah edilen nüshada ayrıca şu iki beyit yer almaktadır:

Âsaf-ı ‘asrını dahı yâ Rab
 Eyle âsâyış-i cihâna sebeb
 Re‘yine ver metânet u küvvet
 Bula sa‘y ile merkezin devlet

⁹¹ “Kim ahdini bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur”, Kur‘ân-ı Kerîm, Fetih Süresi, 10.

bâyin-i cümle mir'ât-ı kâinâtta nakş-pezîr-i kalem-i takdîr olan suver-i muhtelifenin ba'zan şekli-i ikrâhda mer'î olması mûcib-i hayr-ı kesîr ve müstelzim-i nef-i 'azîz olduğu nass-ı ilâhiyle sâbitdir. Mebde'-i 'âlemde ve evâyil-i (2a) saltanat-ı 'aliyyeden ilâ-yevminâ-hâzâ müşâhede olunan fiten ü şûriş ve mâ-beyne'd-düvel vukû' bulan dâd u dehş mesbût-ı mecelletü'l-hâtır-ı erbâb-ı yakîn ü dânişdir. Beş yüz ve altı yüz târîhlerinde zuhûr iden ihtilâf ü şikâk hasebiyle devlet-i İslâmiyyeye fetret ü ihtilâl târî olup dâimâ kemingâh-ı fursatda rasad-bîn-i mekr ü kîn olan Françelüya Cenevizlü⁹² mu'în olup sevâhil-i Şâmânî bâ-serihâ zabt ve envâ'-ı fesâd icrâsıyla o memleket-i vesî'u'l-ircâ ber-hemzede-i teşvîş ü habt eylemişler idi. Haleb ve Şâm ve Meyyâfârikîn ve bî'retü'l-Fırat ve 'Ayntâb ve ol havâlîde melik-i müstakil olan Melik Nûreddîn ve Ekrâd-ı Eyyûbiyye'den Melik Salâhaddîn Yûsuf ne mertebe mihen ü meşâkka dûcâr ve memâlik-i mezbûreyi eyâdî-i a'dâdan intizâ' u istirdâd idinceye dek ne derecelerde mehâlik ü muzâyakaya giriftâr oldukları dekâyık-şinâsân-ı rûzgâra ma'lûmdur. Altı yüz on bir târîhinde fermân-fermâ-yı hıttâ-i 'Arab olan Melik 'Adil gününde Françelü İskenderiyye'yi ahz ve Dimyat'ı muhâsara idüp Melik 'Adil Şâm'dan hareket ve niyyet-i 'iânet ile Mısır'a 'azîmet esnâsında meblâğ-ı 'ömrünü itmâm ve mak'ad-ı sıdka hırâm idüp oğlu Melik Mu'azzam İsâ câ-nişîn-i peder olmağla mebde'-i saltanat ve 'unfuvân-ı cevânî ve sabâvet takrîbiyle istihlâs-ı Dimyat'a kudret-yâb olamayup ol hısn-ı hasîn dâhil-i tasarruf-ı müşrikîn olmuş idi. Bir müddetden sonra Mısır'a istilâ fıkri-fâsidiyle a'dâ Dimyat'dan hareket ve Kâhire ile Dimyat beyninde vâkî' mahrûse-i Mansûre'yi zabta ifrâğ-ı cehd ü tâkat idüp muzâyaka-i mahsûrîn belagâti'l-kulûbî'l-hanâcir-i hayyizine resîde olduğundan kati çok teklîf-i 'anîf kabûlüne ıztırâr-ı hâl-i icâb itmişdi. A'dâ fâide-i zâyide sevâsıyla sulha rızâ-dâde olmayup mâlik olduğu kuvveti sarf ile hasr u tazyîki müşted ve dest-i tama'ı mümtedd idüp (2b) bî'l-âhire bir rûz-ı firûzda 'asker-i nusret-eserden bir cemâ'at-i bahîre-i muhilleden muhayyem-i Frenk olan cânibe geçüp bî-mülâhaza-i hüsn-ı 'âkıbet-kâr Nîl'den bir mikdâr mahall-i küşâdan ibtidâr eylediler. Nîl-i mübârek ruh-sat-ı cereyân ve hareket bulıcak ziyâde tuğyânı zemânı olmağın sed mümkün olmayıcak derece cârî olup etrâfa intişâr ve berârî u sahârîyi rûz-ı hevl-nâk-ı tufândan nümûdâr idüp Mansûre'yi mahsûr iden küffâr tekrâr Dimyat tarafına güzâr ihtimâlî münsedd olmağla, nâcâr melâ'in-i hâsırîn kâr-ı bâb-ı niyâza âgâz idüp Dimyat'ı meccânîden teslimden sonra ancak cânlarına hatt-ı emân olarak rû-be-râh-ı vâdî-i hüsrân oldular. Endülüs tevâyif-i mülûk yedine girdikte Celâlika tâyifesi, ki el-yevm İspanya ahâlisidir, Ifrikiyye melîki Melik Ya'kûb'u

⁹² İstinsah edilen nüshada İspanyalı şeklindedir.

‘Arabiyyü’l-ibâre bir mektûb-ı garîbü’l-üslûb ile cenge da‘vet ve ol-dahi fi’l-hâl icâbet ile Cezîretü’l-Hadrâ’dan geçüp vaktü’t-tekâbul-ı farîkayn a’dâda sûret-i gâlebe hüveydâ olmuş iken sebât-ı kadem-i Melik Ya’kûb ile İslâm’a kuvvet ‘ârız olup tekrâr hücum ve düşmeni târumâr ve o cengde ‘aduv katli yüz bini tecâvüz eylediği vâsıl-ı serhâdd-i iştihârdır. Mülûk-ı Çerâkise’den Melik Kalavun ve Melik Nâsır ve Baybars vakitlerinde ve fitne-i Çingizî gâyeteye yetişüp tagâllûben ta‘ayyün iden devletleri istikrâr ve temekkün peydâ itmekle birkaç defa Şâm ve etrâf-ı Mısır’a Moğol ‘askerini sevk ve ehl-i İslâm’ın ba‘zısını ifnâ ve ba‘zısını giriftâr-ı kemend-i tavk eyledikleri hıynde aktâr-ı Şâmiyye’den ihrâclarında mülûk-ı ‘Arabistân’a târî olan şedâyid ü metâ‘ib ma‘lûm-ı erbâb-ı me‘âsir u menâkıbdır. Gâzî Hudâvendigâr vaktinde mülûk-ı kefer cümleten zünnâr-ı bend-i mîsâk ve beyza-i İslâmiyye’yi ref için yek-laht-ı ittihâd u ittifâk olmuşlar iken Hak te‘âlâ nusret ü fırsat ihsân idüp ehl-i İslâm gânim (3a) ü zâfir ve düşmen-i dîn musta’sıl-ı seyf-i bâtır oldu. Sitte senesi Devlet-i A‘liyye’ye mâl ve ‘asker cihetleriyle ‘ârız olan rahne ve şikesteği zâhirde iltiyâm kabûl ider ‘avâriz ü nevâibden olmayup bir taşına nice baş virilen kılâ’ ve bukâ’ı ‘ale’t-te‘âkub a’dâ intizâ’ vü tecâzûb ile Filibe ve Sofya kurâsını nehb ve kulûb-ı muvâhhidinden tamâ niyyet-i havâtır ü âsâyîşi selb itmişler iken Cenâb-ı Mâlikü’l-Mülk ‘ale’l-ıtlâk o beyyine-i müstemiletü’l-âfâkı bu devlet üzerinden ref ve sad memâlik-i magsûbesini vâhiden-ba‘de-vâhidin reddeyledi. Sultân Mehmed-i Râbi’ zemânında boğazlar külliyyen mesdûd ve esbâb-ı râhat ü zindegânî min-küllî’l-cihât mefkûd olup ne zahmetler ile devlet merkez-i aslisini ve saltanat mecrâ-yı tabî‘isini buldu. Ve ‘ahd-i karîbde Nâdir Şâh ve Sârnibeyoğlu ve Nemçe ve Moskov seferleri yek-digeri velî iderek zuhûr ve erkân-ı devleti güm-kerde-i râh-ı şu‘ûr idüp dört mahalle kavî ser‘askerler nasb u tisyâr ve nice nice mazâyık-ı muhârebeye devlet giriftâr oldu. Bin elli dokuz târihinde ebnâ-yı sipâhiyânın eşbehlerinden Gürcü Nebî Anadolu’dan altmış bin kadar erâzil ü eşkıyâyı başına cem’ ile şakk-ı ‘asâ-yı müslimîn ve iddi‘â-yı terâfu’ ve tehyi’e-i esbâb-ı tehâsum ve tedâfu’ ile izhâr-ı gâyz u kîn idüp İznik-mid’de def’ine me’mûr olân Devlet-i ‘Aliyye ‘askerini yek-hamlede şikest idüp Üsküdar’a karîb Maldepe’ye dek geldikde sadr-ı vakt bulunan Murâd Paşa mecmû’-ı kapukulu ve mevcûd-ı vüzerâ ve vükelâ ve top ve mühimmât-ı evfâ ile Üsküdar’a geçüp tekâbul-ı saffeynde bir ramak kalmışdı ki o kuvvet ü miknet ke’l-‘adem ve eşkıyâ tahsîl-i merâm ile mugtenim olalar, Celâlîler on iki sene Anadolu vilâyetine müstevlî olup Koca (3b) Murâd Paşa ve ba‘de zemân Köprülü Mehmed Paşa tathîr ü tasfiyesine muvaffak oluncaya dek neler çekdiler. Kazak eşkıyası Karadeniz Boğazı dâhilinde Yeniköy’ü basup ehl-i İslâm’dan vâfir esîr aldığı târihlerde mastûrdur. Deryâda kuvvet u miknet ile

şöhret-dâde olan İspanyalı birkaç sene mukaddem üç yüz pâre tekne ile ‘ale’l-gafle Cezâyir üzerine hücum u şitâp ve sâhile asker döküp kal‘ayî dâiren-mâ-dâr ihâtâ ve istî‘âb itmişti. Sevâd-ı cem‘iyyetleri beş altı binden ibâret olan suc‘ân-ı Cezâyir mütevekkilen ‘ale’l-Meliki’l-Kâdir ol-kâvm-ı müstahıkkı’l-levmi karşılayup bâdiye-nişîn olan tevâyif-i muvahhidîn dahi o esnâda bi-tarîkı’l-istinfâr intisâr için fevc fevc mahall-i ma‘rekeye mütevâsıl olmalarıyla kenâr-ı bahrda olan a‘dâ-yı dîne havâle-i seyf ü sinân ve ekserîsini isâl-ı dereke-i nîrân idüp bakıyyetü’s-süyûfu bîm-cân ile sefinelerine şitâbân iken tesâbuk u tezâhümünden nâşî bir fırkası dahî şînâver-i deryâ-yı hüsrân ve garîk-ı bahr-ı kahr-ı hazret-i Sübhân oldukları sâ‘atde taraf-ı Bârî’den kerreten-ba‘demmeretin imdâd-ı semâvî zuhûr ve hubûb-ı riyâh-ı ‘avâsîf ile liman ağzında olan sefinelerine teferruka ‘ârız olup limanlarını bulunca mâl ve ‘asker ve mühimmât cihetleriyle mübtelâ-yı zarar-ı nâ-mahsûr oldular. Bu inkisâr-ı fâhiş ve hezîmet-i müdhîş ile memleketlerine rücû‘ ve bi’z-zarûre ‘akd-i sulha şürû‘ eyledikleri hengâm-ı sefâretimizde ba‘zı munsıflarından mesmû‘umuz olmuştur, ya’nî bu ihtilâl ü fesâd ancak bu vakte mahsûs olmayup bâlâda beyân olunan ahvâl ve mâ-beyne’d-düvel vukû‘ bulan ceng ü cidâl ve bu bevâ‘is ile itlâf ü izâ‘a olunân emvâl tafsîl olunsa zahmu’l-hacm bir kitâb-ı ‘ibret-nisâb olur. Mülk ü saltanat gâilesiz ve erbâb-ı câh-ı devlet a‘dâsız olmaz. Françelünün sevâd-ı cem‘iyyeti ve haşerât-ı arzdan ibâret olan ‘asker-i pür-heybeti mûcib-i telâş ü ızdırâb (4a) olmayacağı bi-irtiyâbdır. Zîrâ ‘asker-i kalîl ü nezîr ceys-i kesîf ü vefîrî şikest itmek ve hıyn-ı musâra‘ada sagîrû’s-şekl kebîrû’l-heykeli yenüp kaddini* pest eylemek mücerrebât-ı umûrdandır. Eğri fâtihi Sultân Mehmed-i Sâlis’in vak‘a ve gazâsı bu da‘vâyı musaddıkdır. Yedi yüz on dokuz târîhinde cezîre-i Endülüs’e iki yüz binden mütecâviz ceng-cûyân Frenk hücum idüp emîrû’l-müslimîn Ebû’l-Velîd İsmâ‘îl ancak beş bin mücâhid ile Gırnata kurbünde mukâbil olup ‘avn u ‘inâyet-i İlâhî, İslâmiyânın püşt u penâhı olmağın elli binden ziyâde kâfir hâk-i helâka düşüp gûzât-ı nusret-simât envâ‘-ı ganâyim ü esîre müyesser oldu. Evvelki seferde Moskovlu yetmiş bin kadar kefer ile Balye Boğazı’ndan çıkup Silistre üzerine gelmekle rehğûzârında vâki Vezîr ‘Arabgirli İbrâhim Paşa’yı sâniyen ser‘asker Osmân Paşa’yı bozup kal‘ayî muhâsara ve râh-ı gürîzi bi’l-küllîye sedd idüp kal‘aya hücumu vaktinde beş altı bin kadar ‘asker-i zafer-rehber dalkılıç yazılıp beyne’l-‘asr ve’l-mağrib kemâl-i ye’s u hırmân ile ihrâc olunmuşlar idi. Ehl-i İslâm küffâr-ı li‘âma nisbetle ke-nokta-i beyzâ’ fî-bakaratin sevdâ’ iken Cenâb-ı Hayru’n-nâsırîn imdâd ve sekîne-i gâybîyesiyle yâver u mu‘în olup a‘dâ münhezim ü makhûr ve ol

* metinde bu kelime kadrini şeklinde yazılmıştır.

fi'e-i kalîle ber-mantûk-ı nass-ı mübîn gâlib u mansûr olduğı o seferde bulunanların ma'lûmudur. Ba'de'l-muhârebe şâbâş u âferini mutazammın ve ba'zı vesâyâyı mütebeyyin evâmir-i celîle ile bu Fakîr-i pür-taksîr me'mûr olup Silistre'ye bir sâ'at mesâfe olân Küçük Mustafapaşa'dan şehre varınca yemîn ü yesârda vâki' habset-i katlây-ı müşrikînden mürûr müte'assir u düşvâr ve a'dâ mahall-i ma'rekede lâşe bırakmak mesbûk bi'l-misl değil iken savlet-i guzâta 'adem-i tahammülünden nâşi lâşelere ve top ve mühimmâta bakamayup tahlîs-i nefis ticâretini râyic olarak (4b) rû-be-râh-ı vâdî-i nekbet ü idbâr olduğı re'yü'l-'ayn müşâhede olundu. Hâlik olan İspanya kıralı Küçük İspanya'da kiral iken münâza'a-i mülkiyyeye dâir Nemçelü gibi kaviyyü's-şekîme bir devlet ile yüzleşüp altı sene Nemçelüye maglûb ve akrânı beyninde müzellet u menkûb olub Devlet-i 'Aliyye'den istimdâd ve o esnâda Devlet-i 'Aliyye henüz Küçük İspanya ile 'akd-i musâlaha itmiş bulunduğundan istigâselerine havâle-i sem'i i'tibâr lâzım-ı şîme-i mürû'et olduğundan sefâyin ve 'asâkir ile imdâd olunacağı tarafına tahrîr ve î mâ olunmuşidi. Bu va'd-i muhtemelü'l-incâz kalb-i mergû-bundan selb-i halecân ü ihtizâz idüp imdâd zuhûrundan akdem hâsıl olan kuvvet-i kalb ile 'asker-i kalîlini Nemçelünün deryâ gibi 'askeri üzerine sevk idüp bir demde Nemçelüyü perîşân ve dilhâhı üzere sulha nizâm virüp kesb-i nâm ü şân eyledi. Devlet-i ebed-müddet dâmen-i kıyâmete dek müeyyed min-'indillâh olup ba'zan isâbet-i 'ayn ile âzürde olursa bile fi'l-hâl dârû-yı 'inâyet-i şifâ-sâz-ı Hâlik-ı bî- enbâz ile def'i ruh-ı keder ü melâl ve te'yîdine müte'allık hadden birûn şevâhid ü delâyl olup bütün kütüb-ı ehlullâh o makûle serâyir u işârât ile meşhûn u mâlâ-mâldır. Bâ-husûs pâdişâhımız medde'llâhu zillehü sâhib-i himmet ü celâdet ve ma'den-i hilm ü sahavet ve re'âyâ vü berâyâsına pür-şefekat bir pâdişâh-ı vâlâ-câh olup inşâllah himmet ü miknet-i mülûkânesiyle⁹³ fi esra'i'z-zemân a'dâ-yı bed-peymân karîn-i hizy u husrân olur. Françelünün evvel emirde İskenderiyye'ye 'azîmeti adalara tasallutundan ehven olup zîrâ tâife-i mezkûreden Devlet-i 'Aliyye min-küllî'l-vücûh dostluk ümmîd idüp memâlik-i pâdişâhîye şahs-ı vâhid ta'arruz ihtimâlini virmez idi. Bu sebeple adalara hengâm-ı esfârda lâzım olacak mertebe istihkâm virilmeyüp mâ'azallâh henüz istihkâm ve takviyesi kemâle vâsıl olmayan (5a) sevâhil ve cezâyire hücum etseler idi hâl müşkil ve esb-i fikret-i ehl-i 'ukûl pâ-dergil olur idi. Bu dahi inşâllâh hayra nişân olup Devlet-i ebed-bünyân ihtilâs-ı vakt ü zemân eyledi. Bu

⁹³ İstinsah edilen nüshada sair devlet ricaline de atf vardır: "...Sadr-ı vakt ve âsaf-ı 'asrî dahî leyl u nehâr esbâb-ı cihâd tekmîline ve fesâd-ı bilâd ref'ine sedd-i suğûr ve istihkâm-ı hasûna mükibb u müşteğil olub inşâallâhu Te'âlâ tedâbîr-i evliyâ-yı devlet muvâfık-ı takdîr-i Cenâb-ı Rabb-ı 'izzet..."

makûle devâhî-i umûr ve mu‘azzam vekâyî‘ ve hurde tesebbüt ü istibâr ve tecel-lüd ü istikrâr fezâyil-i nüfûs-ı zekiyyeden olup izhâr-ı hüzn ü melâl ve ibdâ-yı fütûr u kelâl ile kulûb-ı nâsı tevhiş ve mübtelâ-yı endûh u teşvîş itmek teksîr-i erâcife sebep olacağı muhakkaktır. Zîrâ kuvvet-i kalb-i evliyâ-yı devlet e‘âlî vü esâfil-i nâsa sârî ve ‘aks-i kazıyye kezâlik nüsûk-ı mezkûr üzere cârî olup bunun çâresi hemân ‘urve-i vüskâ-yı tevekküle i‘tisâm ü i‘tizâr ve rûhâniyyet-i hazret-i Hayru’l-‘ibâddan istimdâd ile ihlâs-ı niyyet ve terk-i hâb u râhat ve sıdk-ı ‘azîmet ve esbâb-ı zâhireyi kable fevti’l-vakt ikmâle bezl-i vüs‘ u kudrettir. Cenâb-ı Hak mü‘min ve muvahhid olan kullarına her hâlde nasîr u mu‘în ve nakz-ı ‘ahd rezîlesini mürtekib iden hazele-i müşrikîni kahr u tedmîre sünnet-i ilâhiyyesi kefil ü zamîndir.

Tezyîl: Tegallûben mazbût-ı eyâdî-i memâlik ü ‘abîd olan iklim-i Mısır’ın îrâdı Devlet-i ‘Aliyye’nin kâffe-i irâdına mu‘âdil olup mahsûlât ve fevâyidi nice zemândan berü beyne’l-ümerâ münkasem ve hevâ vü heveslerine munsaref olup hıyn-i fetihde Haremeyn-i Şerîfeyn fukarâsına tahsîs olunan gılâl ve devlete irsâli mu‘tâd olan emvâl envâ‘-ı mekr u âl ile tenkîs u ibtâl sûretini kesb idüp kusûr-ı himmet ve zabt u teshîrinde olan külfet ve tasallut ferâ‘ine-i ümerâ sebebiyle istihkâm-ı kılâ‘a ‘adem-i kudret-i a‘dâya vesîle-i fırsat u kuvvet ve bagteten hücûmuna ‘illet oldu. Devlet-i ebed-müddet himmet-i tâmmе ve ‘azîmet-i sâdika ile Mısır’ın zabt u teshîrine muvaffak olur ise müceddeden bir memleket-i ‘azîmü’l-fevâyide mâlik (5b) olup ümerâ ve ‘abîdin ‘ırkını kat’ ile sedd-i sugûr ve istihkâm-ı husûn itdikden sonra iklim-i Mısır’ı üç eyâlet farzıyla bir müddet bir vezîre ve iki mîrimîrâna tevcih ve nefsi Mısır’da olan manâsıbı, ki yirmi dört beye münhasır idi, Devlet-i ‘Aliyye’de perverde olmuş ricâl ve ocakluya üç senede bir ‘alâ-tarîki’l-münâvebe tefvîzinden başka el-ân mahrûse-i Basra’da cârî olduğu gibi muhtasarî bir donanma dahî sağr-ı İskenderiyye’de ihdâs olunduğu hâlde kâffe-i menâfî-i Mısriyye gayr ez-tertibât dâhil-i dârü’l-hızâne-i devlet olup a‘dânın Mısır’a istilâsı bu sûret-i hasenenin mir‘ât-ı vukû‘da cilveger olmasına sebep-i ‘âdî olmuş olur (6a).

- B nüshasının sonunda yer alan ek kısım:

Hafî olmaya ki, fezâyil-i mülûk-ı sûtûde-sülûk-i Osmânî ce‘alellâhu devletehüm bâkiye mâ-yakra’u ve yetlî’s-seb’u’l-mesânî eşref-i menâkıb-ı şâhân-ı selef ve bu bâbda sagîr u kebîr vâfir müellif derârî-i medîhalarına sarf olup nazm: E‘udde zikri Osmân lenâ inne-zikrehu hüve’l-melik mâ-kürrire bihi yütedavva’u mefhûmu üzere hasâyis-i zâtıyye ve mehâbil-i fitriyyelerini tettebbu’ u istikrâ ile bu mukaddimeye ber-vech-i icmâl zeyl ve ba‘de tahrîrine

kasd ettiğimiz târîhin bed' u şürû'una meyl olundu. Ma'lûm ola ki Hulefâ-yı Râşidîn rıdvânullâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'în hazerâtından sonra bast-ı gabrâyâ zıll-efgen-i 'adl u dâd-ı şehriyârâne cihân-âbâdın efdal u eşrefi selâtîn-i âl-i Osmân olduğu vâreste-i şüphe vü gümândır. Silsile-i tâhireleri Nûh Necî 'alâ nebiyyinâ ve 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerine müntehî olunca mazbût neseb-nâme-i nisâbâne-i rüzgâr ve her biri emâret ü saltanatla kâm-kâr oldukları ve âl-i [E]meviyye ve Fâtımiyyûn ve sâirleri gibi meşkûkü'l-asâle olmadıkları ittifâk-ı mühre-i müverrihîn ile sübût-yâfte-i ehl-i yakîn olmuştur. Nebiyy-i celîl Hazret-i İsmâ'il'den sonra arz-ı Hicâz'da hayme-nişîn-i emn ü emân olan kabâyilden Benî Cerhem ve Katûra beyinde münâferet ü 'adâvet vukû'u hasebiyle ol havâlide herc ü merc-i amâları zuhûr ve cümlesinden selb-i rahat ü huzûr eyleyüb benî Katûra diyâr-ı Fars'a hicret ve Mâhâna memleketinde nasb-ı çetr-i tavattun u ikâmet eylediler. Cedd-i a'lâ-yı Osmâniyân o kabîle-i celîleden olduğu esahh-ı rivâyet olmağla, âher-i mâ-yemlik ümerâ Benû Katûra eser-i sıdk-ı muhbiri üzere istimlâk-ı emr-i ümmet ile bunlar mübeşşer ve peder-i münîr-i saltanatları 'ârîza-i 'ufûl u zevâlden masûn olup dâmen-i kıyâmete dek zîver-i evc-i bekâ olacağı muhakkak ve mukarrerdir. Hudâvendigâr-ı esbak Sultân Murâd Hân-ı Sâlis hazretlerine te'lîf olunan risâle-i intisâriyyede ve müsâmere-i hazret-i Muhyiddîn-i 'Arabî'de mastûrdur. Tâife-i 'Arab sevâhil-i Mora'ya 'anîden itlak eylediklerine nazaran İbn-i Ebî Talha ve Mevkıt-i Mısırî risâlelerinde bi-fethi'l-gayra Mehmed ibn 'Abdullah terkîbi karîbü'l-ahdde Muhsin-zâde'nin Mora'yı fethine işâret-i vâziha olduğu müselleme-i erbâb-ı hâl ve kütüb-ı ehlullâh bunların ahvâlini şâmil rumûzât ve kinâyât ile mâlâ-mâldir. Devlet-i Abbâsiyye mülk u mâl ve kesret-i ricâl ve fûshat-i devlet ve vüs'at-i memleket ile sâhib-i taht u nigîn ve mahsûr-ı mülûk-ı pîşîn olmuşlar iken, sadme-i Hülâgü Hanî'de muzdarib ve devletleri eyâdî-i bigâneye münkâlib olup vak'a-ı fecî'a-ı Timûrî'ye 'ayn-ı 'ibretle nazar olursa bu hâdise-i 'uzmâdan emerr ü eşerr bir musibet ü belvâ ve nice devletlerin inkırâz u izmihlâllerine 'illet-i akvâ olmuşken bu devlet-i kâhire o dâhiyeyi ref' ve hâlet-i ûlâsını ve giderek emr-i saltanat derece-i kusvâsını bulup kefare devletleriyle dahî vukû' bulan muhârebâtın ba'zısında ber-muktezâ-yı hükm-i kazâ vü kader hudûs iden mehâlik ü hatardan müte'essir olmayup kemâl-i gayret ü hamiyet ile telâfi-i-i mâ-fâte himmet ve tekmîl-i nâmûs-ı saltanat idgeldikleri mesbût-ı sahîfe-i ezhân-ı erbâb-ı basîretidir. Mülûk-ı sâlife ihtiyâr-ı ta'azzûz-ı nefis ile mânend-i bîve-i zenân sâyesinde tersân olarak ednâ mülke kanâ'at ve hemcivârları olan akviyâ-yı mülûke müdârâ ve 'ırz u fartını ve istikânet idüp havâkın-i Osmâniyye "câhidü fi sebîlillâhi hakka cihâdih" emrine her-bâr imtisâl ve karîb ü ba'îd ve za'îf ü şedîd dimeyüp mücâhede-i ehl-i küfr ü dalâl ile iştigâl ve

eserü'l-cihâd hilkati vü hirkati medlûlünü bi'l-guduvv ve'l-âsâl semîr-bâl idüp nîce sanâdîd-i kurûm-ı küffârın dârü'l-mülklerini kuvvet-i seyfiyye ile zabt ve mülklerini ilhâk ve şe'âyir-i İslâmiyyeyi izhâr ile aftâb-ı nûr-ı Muhammedî'yi işrâk itmişlerdir. Fâtih-i Kostantiniyye hakkında vârid olan eser sebebiyle 'uzemâ-yı mülûk-ı İslâmiyye bu beşârete mazhar olmağla muğrem ve dildâr ve bu şâhid-i 'asîru'l-visâle âşık u üftâde olup bezl-i tâb u tüvân ve sevk-i ceşş-i girân ile ifrâğ-ı cehd-i bî-pâyân itmişler iken bu ni'met-i 'azîme birine müyes-ser olmayup bu Devlet-i ebed-müddete mukadder olduğu fahr u mübâhâte sezâ ve mülûke tefevvuk iddi'âsına dâयर bir ma'nâdır. Selâtîn-i mâziyenin eimme-i müctehidîn ve selef-i salihîn haklarında vâki' olan cevri ü ezâ ve tahkîr u ızdırâları ve sâdât-ı kirâm ve sâir 'ulemâ-yı a'lâma olan tahfîf-i kadr ve habs u gadr mu'ameleleri meşhûr ve mütevâtir olup bu Devlet-i ebediyyü'l-istimrârın 'ulemâ ve sâdât haklarında cilveger olan i'tibâr u râğbet ve meyl ü hürmetleri zâhir olup şöyle ki; 'ulemâyâ ta'yîn-i hudûd ve merâtib ve tevcîh-i mehâkim ve manâsıb eylediklerinden gayrı "kul lâ es'elüküm 'aleyhi ecnen ille'l-meveddete fi'l-kurbâ" şânlarında nâzil olan sâdât-ı kirâma ta'yîn-i vezâif ü revâtib idüp cümle refâh-ı hâl ve ferâğ-ı bâl ile du'â-yı devlet-i ebed-kıyâma muvâzıb olmuşlardır. Fâtih-i memâlik-i ekser-i düvel olan Sultân Selîm-i Evvel memleket-i Mısır'da tefer'un iden Melik Gavri'nin bâ'is-i îcâd-ı rafz u ilhâd olan Şâh İsmâ'îl ile ittihâdını tahkîk-i mukaddimât-ı müberhene ve tedbîrât-ı müstahsene ile miyânelerini tefrîk idemeyüp encâm-ı kâr Mercidâbık nâm mahalde tekâbül-ı saffeyn vukû'ıyla câme-i hayâtını temzîk eyledikde ba'zı mahallere rabt eylediği evkâfı 'ulemâ-yı vakt ilgâ için müte'addid fetvâ virmişler iken kemâl-i mürû'et-i mülûkânelerinden evkâfları ibkâ ve idârât vezâifi virilmek zımnında emri celilü's-şân i'tâ ve bu hâssa dahî sâir devletlerde bulunmadığı gün gibi zâhir ü hüveydâdır. Haremeynü's-Şerîfe'ye itdikleri ta'zîm ü tevkîr ve o mübârek buk'alarda emri sebâye ve ahrâ-yı mâye refte refte sarf eyledikleri mâl-ı vefireden başka eimme vü hutabâ ve fukarâ vü zu'afâ ve mücâvirîn ve mesâkîne beher-sâl irsâl eyledikleri emvâl u gılâl ve deryâ-yı 'atâlarından garf için her sene Âsitâne-i sa'adetlerine vürûd iden sâdât ve erbâb-ı hâcâta virdikleri kisvet ü dînâr ve Şâm havâlisinden ve âhar mahallerden tertîb buyurdukları vezâif-i bî-şümâr-ı nâ-gencâ-yı havsala-i muhâsibân-ı rüzgârdır.

temmet

'an-yed-i 'abdü'd-zâ'if 'Abdülmecîd el-Moravî
fî gürre-i Zilhiceti's-şerîfe 1227 (6 Aralık 1812).

“A RARE GENRE AMONG THE MIRRORS FOR THE PRINCES IN THE OTTOMAN EMPIRE:
A TESLIYET-NÂME PRESENTED TO SELIM III ON THE INVASION OF EGYPT”

Abstract

A rich literature exists for mirrors for the princes, known as siyasetname or nasihatname in the Eastern world, which shaped the political structure in this part of the world for centuries. Among these mirrors for princes, an interesting and a rare genre which also reflects the mindset of ruling elite and literati are teliyet-nâmes. These books were written to urge calm and restraint in the face of different occasions, such as foreign or domestic crisis, dismissal from an administrative position, and defeats in battle field. Ottoman statesmen, who were fearful of losing their lives and positions, demanded literati to write tesliyet-nâmes particularly during the reigns of Sultan Abdülhamid I and Selim III when the empire incurred strategic losses of territory. This article focuses on such a tesliyet-nâme written by Reisülküttab Ahmed Vâsîf Effendi to console Selim III after the French invasion of Egypt in 1789. It will particularly stress how the Ottoman central administration evaluated this occupation with a fatalistic mindset rather than seeking its material causes. The inclusion of topics such as the history of Ottoman-French relations and reorganization of this Ottoman territory after a possible expulsion of the French makes this Tesliyet-nâme interesting for political history in general and Egyptian studies in particular.

Keywords

Tesliyet-nâme, prose (münşeât), Egypt, Sublime Porte, France, Selim III, Abdülhamid I, Özü, politics, political advice, fatalism, Napoleon, Ahmed Vâsîf Effendi.